

**2023-2028-жылдар мезгилинде
Кыргыз Республикасынын
Акыйкатчы (Омбудсмен)
Институтунун өнүгүү стратегиясы**

Бишкек ш. - 2023-жыл

КИРИШҮҮ	2
I ГЛАВА	
Институционалдык өзгөрүүлөр	4
1.1-милдет. Арыздарды кароонун жана адам укуктарынын жана эркиндиктеринин жана кайра жөнөтүү элементтеринин бузулушуна иликтөөлөрдү жүргүзүүнүн комплекстүү моделин пайдалануу менен реактивдүү ишти жакшыртуу	5
1.2-милдет. Аналитикалык жана мониторингдик мамилелерди жана инструменттерди өнүктүрүү	
1.3-милдет. Проактивдүү компонентти толук кандуу ишке киргизүү	
1.4 –милдет. Кадр саясатын жакшыртуу	18
1.5-милдет. Башкаруунун жана функционалдык милдеттердин уюштуруучулук жаңы түзүмүн кабыл алуу	21
1.6-милдет. Консультативдик-укуктук жардамдын сапатын, анын ичинде «Ыкчам байланыш 115» аркылуу жогорулатуу	23
II ГЛАВА	
Статусу бекемдөө жана мыйзамдарды жакшыртуу	23
2.1-милдет. Мыйзамдарды жакшыртуу жана «А» статусун алуу	24
2.2-милдет. Сунуштамалардын аткарылышы үчүн шарттарды түзүү	25
III ГЛАВА	
Жогорку Кеңеш, мамлекеттик жана мамлекеттик эмес субъектилер менен өз ара аракеттенүү, эл аралык кызматташтык	26
3.1- милдет. Жогорку Кеңеш менен системалык түрдө кызматташууну колдоого жаңы мамилелерди киргизүү	27
3.2 милдет. Министирлер кабинети, аткаруу бийлик органдары жана укук коргоо органдары менен өз ара аракеттенүүнү чыңдоо, бул түзүмдөрдүн кызмат адамдарынын адам укуктары боюнча дараметин жогорулатуу	28
3.3-милдет. Жарандык коомдун уюмдары, өнүктүрүү боюнча эл аралык өнөктөштөр, мамлекеттик жана мамлекеттик эмес билим берүү мекемелери, академиялык жана эксперттик чөйрөлөр менен өз ара аракеттенүү форматтарын, ошондой эле эл аралык кызматташуу форматтарын кеңейтүү	30
3.4-милдет. Сектор аралык кызматташтыкты жөнгө салуу	32
IV ГЛАВА КОРУТУНДУ ЖОБОЛОР	33
§ 4.1 Өзгөртүүлөрдү башкаруу	33
§ 4.2. Стратегияны ишке ашыруунун күтүлүүчү натыйжалары	34
§ 4.3 Стратегияны ишке ашырууну ресурстук камсыздоо жана анын аткарылышына контроль.	35
ГЛОССАРИЙ	36

КИРИШҮҮ

Кыргыз Республикасы көз карандасыздык жылдарында бир катар саясий толкундоолорду жана реформаларды башынан өткөрдү. Азыркы учурда өлкө саясий турукташтыруу фазасында турат. 2021-жылы конституциялык реформа жүргүзүлдү, негизги мыйзамдар кабыл алынды, мамлекеттик бийлик органдарынын атайын статусу менен көптөгөн конституциялык органдардын статусу аныкталды. Айрым учурларда бул процесс, мисалы, Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын (Омбудсменин) (мындан ары – Акыйкатчы) статусун шайкеш келтирүү жаатындагы иштер улантылууда ып жатат. Жаңы кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Конституциясына (мындан ары – Конституция) ченемдик базаны шайкеш келтирүү үчүн мыйзамдардына комплекстүү инвентаризациялоо улантылууда жана мыйзамдардын сапаттуулугун, ошондой эле анын натыйжалуулугун (жыйынтыгын) баалоону камсыз кылуу менен күтүлгөн максаттарга жетүү үчүн укук колдонууга мониторинг жүргүзүүнүн тартибин аныктоо пландалууда.

Кыргыз Республикасында адамдын жана жарандын укуктарын сактоо, айрым жакшырууларга карабастан, татаал бойдон калууда. Салттуу чакырыктарга кошумча, мурда анча байкалбаган спецификалык маселелер актуалдуу болууда. Андан сырткары, жигердүү жарандар, бейөкмөт уюмдардын, кесиптик топтордун өкүлдөрү, жалпыга маалымдоо каражаттары, эл аралык уюмдар жана башка мамлекеттик эмес субъекттер мамлекеттик башкаруунун адам укугун коргоо тутумун жана укук коргоочулук сезимталдыгын жакшыртууга улам күн өткөн барган сайын бир кыйла олуттуу чакырып келе жатышат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясында (мындан ары – Конституция), Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында жана башка ченемдик укуктук актыларында жана эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптеринде жана ченемдеринде, ошондой эле Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык күчүнө кирген эл аралык келишимдеринде жарыяланган адамдын жана жаранынын укуктарынын жана менен эркиндиктеринин сакталышына парламенттик контролду камсыз кылуу максатында, Кыргыз Республикасында Кыргыз Республикасынын Акыйкатчы (Омбудсмени) институту (мындан ары – Акыйкатчы институту) иштейт.

Акыйкатчы ~~Омбудсмен~~ Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 109-беренесинде каралган өз компетенциясынын алкагында адам укуктарынын жана менен эркиндиктеринин ~~инин~~ сакталышына парламенттик контролдун жүзөгө ашырат жана жогоруда белгиленген милдеттердин алкактарында, ишке ашырууда негизги орунду ээлейт.

2002-жылы биринчи Омбудсменди шайлаган учурдан тартып, Омбудсмен Институтунда кесипкөй илим-билим, тажрыйба жана туруктуу адамдык дарамет, өлкө ичиндегидей эле чет өлкөдө дагы жагымдуу аброй иштелеп чыккан. Ошентсе да, Акыйкатчы институтунда реформа жүргүзүүнүн зарылдыгын негиздеген ички жана тышкы мүнөздөгү бир катар көйгөйлөр даана көрүнүп турат.

Адам укуктарынын жана эркиндиктеринин ар кыл чөйрөлөрүндө көйгөйлөрдүн сакталып туруусу жана коомдун өзгөрүүлөргө карата улам күчөп бараткан суроо-талаптары мамлекеттик институттардын ырааттуу, натыйжалуу жана тутумдуу иштөөсүн талап кылууда. Биринчи кезекте мыйзамдарды жана иш тажырыйбаны өркүндөтүүгө, мамлекеттик эмес субъекттер менен өнөктөштүк мамилелерди түзүүгө, жана адам укуктарынын жана эркиндиктеринин ишке ашырылышын контролдоого,

адам укуктары жана демократиянын деңгээли боюнча эл аралык рейтингдерде жана индекстерде өлкөнүн абройун жогорулатууга көмөк көрсөтүүгө көңүл буруу керек.

Акыркы жылдары Акыйкатчы Институтунун жетекчилиги тарабынан институционалдык өзгөрүүлөргө, иш тажрыйбаны, ар кыл субъекттер менен өз ара аракеттенүү жол-жоболорун жакшыртууга, ошондой эле мыйзамдарды өркүндөтүүдө бир кыйла жигердүү аракеттенүүгө карай багыт алынууда.

Иштин реактивдүү компонентин өнүктүрүүнүн (адам укуктарынын бузулган учурларына чара көрүү) ошондой эле проактивдүү багыттын калыптандыруунун (адам укуктарынын бузулушунун алдын алууга, бузулган укуктарын калыбына келтирүүгө жана жагымдуу укук коргоо чөйрөсүн түзүүгө багытталган чаралар) зарылдыгын түшүнүү бар. Эгерде биринчи компонент иштеп жатса, экинчиси Акыйкатчы Институту иштеп келе жаткан жыйырма жылдын ашуун убакыттын ичинде ишке толук кандуу ашырылган эмес.

Өзгөрүүгө карай багытты аныктоо үчүн Кыргыз Республикасынын Акыйкатчы (Омбудсмен) Аппараты (мындан ары – Акыйкатчы Аппараты) жана көз карандысыз эксперттердин катышуусунда консультацияларды жана долбоорлоочу семинарларды өткөрүлдү. Алардын натыйжалары учурда иштеп турган Акыйкатчынын кызмат орунга шайлаган мөөнөтүнө кабыл алынган 2023-2028-жылдарга Кыргыз Республикасынын Акыйкатчы (Омбудсмен) Институтунун Өнүгүү стратегиясынын (мындан ары – Стратегия) негизине алынган.

Стратегиянын актуалдуулугу өлкөдө жана дүйнөдө болуп өткөн өзгөрүүлөрдү эске алуу менен, андан ары өнүгүүнүн жаңы көрүнүшүн калыптандыруунун зарылдыгында турат. Стратегия Акыйкатчы Институтунун болочоктогу образын жана негизги милдеттерге жетүүдөгү багытты аныктоочу, милдеттүү документ катары каралышы керек.

Мында «Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзам ченемдеринен жана башка ченемдик укуктук актылардан жана Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелеринен келип чыгуучу ишмердик, мыйзамдарга шайкеш келип турганда толук өлчөмдө улантылышы зарыл. Стратегиянын маңызы сапаттык деңгээлди өзгөртүүгө – мурда болбогон же жетиштүү өнүгүү албаган прогрессивдүү идеяларга багытталган.

Стратегия Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерин жана БУУ келишимдик органдарынын адам укуктарын жана эркиндиктерин коргоо чөйрөсүндөгү сунуштамаларын, анын ичинде төмөнкү документтерди кошуп алганда, аткаруу үчүн кабыл алынган:

- Адам укуктарын колдоо жана коргоо менен алектенген улуттук мекемелердин статусуна тийиштүү «Париж принциптери» (Генералдык Ассамблеянын 1993-жылдын 20-декабрындагы 48/134 резолюциясына тиркеме);
- Улуттук укук коргоо мекемелеринин жана парламенттердин өз ара аракеттенүүлөрү жөнүндө Белград принциптери (Белград, Сербия, 22-23-февраль, 2012-ж.);
- Акыйкатчы Институтун коргоонун жана колдоонун Венеция принциптери (Венеция комиссиясы тарабынан 118-пленардык сессияда кабыл алынган (Венеция, 15–16-март, 2019-ж.).

Мындан тышкары, Стратегия Кыргыз Республикасынын бир катар чечимдерин жана программалык документтерин ишке ашырууга багыттын:

- Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 12-октябрындагы №435 Жарлыгы менен бекитилген «2026-жылга чейин Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук программасы»;
- Кыргыз Республикасынын Президентинин 2023-жылдын 31-майындагы № 146 Жарлыгы менен бекитилген «2023-2026-жылдарга Кыргыз Республикасынын укуктук саясатынын концепциясы жана аны ишке ашыруу боюнча иш-чаралар планы»;
- Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин № 655-р тескемеси менен бекитилген «Адам укугу боюнча 2022-2024- жылдарга иш-аракеттер планы».
- башка улуттук стратегиялык документтер.

Стратегия Акыйкатчы Институтун адам укуктарын коргоо жана илгерилетүү үчүн бир кыйла натыйжалуу Улуттук укук коргоочу мекеме катары чыгаруунун келечегинен келип чыгат. Стратегияны толук кандуу ишке ашыруу Кыргыз Республикасында адам укуктарын жана эркиндиктерин сактоодо жалпы кырдаалды жакшыртууга таасир этүүсү керек. Стратегия Акыйкатчы Институтунун орто мөөнөттүү мезгилге ишинин максаттарынын, милдеттеринин жана артыкчылыктуу багыттарынын тутуму болуп саналат. Негизги идеясы адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоону өнүктүрүү максатында, башка мамлекеттик органдар жана жарандык коомдун институттары менен тыгыз кызматташтыкта Акыйкатчы Институтунун ишин өркүндөтүү болуп саналат.

Стратегия өзгөрүүлөрдүн негизги багыттарын жана спецификалык чараларын белгилеген главаларга бөлүнгөн. Алсак, I глава институционалдык деңгээлди өркүндөтүүгө арналган жана мындан сырткары, иштин проактивдүү жана аналитикалык багыттарын ишке киргизүүнү камтыйт. II глава Акыйкатчы Институтунун статусун чыңдоо маселелерине арналган. III глава Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши (мындан ары – Жогорку Кеңеш), башка мамлекеттик жана мамлекеттик эмес субъекттер, ошондой эле эл аралык түзүмдөр менен өз ара аракеттенүүнү жана кызматташууну өнүктүрүү боюнча чаралардын комплексин камтыйт. Документ стратегиялык өзгөрүүлөрдү башкаруу, мониторинг жана баалоо боюнча чараларын камтыган VI глава менен аяктайт.

Убакыттын өтүшү менен тийиштүү оңдоолорду, түзөтүүлөрдү ж. б. киргизүүнү талап кылуучу жаңы жагдайлар, идеялар пайда болгон, “Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө” конституциялык Мыйзам кабыл алынган учурларда, Стратегия түзөтүлүүсү жана толукталуусу мүмкүн.

Акыйкатчы Институту ар кыл этаптарда Стратегиянын айланасындагы көйгөйлөрдү аныктоого жана мазмундуу идлеяларды талкуулоого катышкандыктары үчүн мамлекеттик бийлик органдарга, эксперттерге, жарандык коомдун жана эл аралык уюмдардын өкүлдөрүнө ыраазычылык билдирет.

I ГЛАВА

Институционалдык өзгөрүүлөр

Ички талкуулардын жана көз карандысыз эксперттер, жарандык коомдун өкүлдөрү менен болгон консультациялардын натыйжалары боюнча институционалдык мүнөздөгү милдеттерди ишке ашырууну талап кылган көйгөйлүү жагдайлар табылган. Алардын арасында – реактивдүү компонентти ишке ашыруунун толук кандуу тизмегинин

жоктугу (арыздарды кароодо), жайылтылбаган проактивдүү жана аналитикалык иштер. Мезгил талаптарына шайкеш келбеген кадр саясаты, башкаруу түзүмү жана персоналды баалоо тутуму дагы бир олуттуу кемчилик болуп саналат. Мындан тышкары, документтерди жүгүртүүнүн жана арыздар, жетекчиликтин тапшырмалары ж. б. боюнча аткаруу өндүрүшүн эсепке алуу жана контролдоонун эскирген автоматташтырылган маалымат тутуму да белгиленет.

Көрүү: 2028-жылдын аягына Акыйкатчы Институтунда реактивдүү жана проактивдүү компоненттерди ишке ашырууну бирдей колдоого, арыз ээлерине комплекстүү консультативдик-укуктук жардам көрсөтүүгө жана персоналдын ишинин натыйжалуулугун, функционалдык милдеттерин жана Стратегияны ишке ашырууга кошкон салымын контролдоого мүмкүнчүлүк берүүчү персоналды жана процесстерди башкарууну координациялоонун натыйжалуу тутуму калыптандырылган.

Бул багыт төмөнкү милдеттерди билдирет: (1.1) арыздарды кароонун жана адам укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушуна иликтөөлөрдү жүргүзүүнүн комплекстүү моделин колдонуу менен реактивдүү ишти өркүндөтүүнү; (1.2) аналитикалык жана мониторингдик инструменттерди өнүктүрүүнү; (1.3) проактивдүү компонентти толук кандуу киргизүүнү; (1.4) кадр саясатын өркүндөтүүнү; (1.5) башкаруунун жана функционалдык милдеттердин уюштуруунун жаңы түзүмүн кабыл алууну; (1.6) консультативдик-укуктук, анын ичинде «115 Ыкчам байланыш» аркылуу жардамдардын сапатын жогорулатууну.

1.1-милдет. Арыздарды кароонун жана адам укуктарынын жана эркиндиктеринин жана кайра жөнөтүү элементтеринин бузулушуна иликтөөлөрдү жүргүзүүнүн комплекстүү моделин колдонуу менен реактивдүү ишти өркүндөтүү

Бүгүнкү күндө Акыйкатчы Институту бузулган укуктарын калыбына келтирүү үчүн адамдар кайрылган негизги расмий инстанциялардын катарына кирген. Кейстердин көпчүлүгү ийгиликтүү чечилүүдө, бирок ыкшоолук жана жол-жобонун иштелүүнүн жетишсиздиги тутумду ыргактуу жолго коюлган деп бышыктоого мүмкүнчүлүк бербейт. Ошондой эле арыз ээлеринин суроо-талаптары менен байланышкан бардык маселелердин бардыгы тең объективдүү түрдө Акыйкатчы Институтунун өзүнүн контролу алдында турбаганын белгилей кетүү керек. Акыйкатчы Институтунун мандатын түшүнбөгөндөн улам, адамдар тигил же бул маселелер боюнча Акыйкатчынын компетенциясына кирбеген чечимдердин жыйынтыктарын күтө жана талап кыла бериши мүмкүн. Бул милдет реактивдүү компонентти өнүктүрүүгө багытталгана жана төмөнкү чараларды камтыйт:

Биринчиден, арыздарды кароонун жана адам укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушуна иликтөө жүргүзүүнүн, арыз ээлерине укуктук комплекстүү юридикалык жардам көрсөтүүнүн алгоыргагын так иштеп чыгуу, ошондой эле жарандардын Акыйкатчыга кайрылуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү зарыл. Алсак, мыйзамдардын

ченемдерине, улуттук жана эл аралык мыкты тажрыйбага таянгылган минималдык стандарттык аракеттердин пакети кабыл алынат. Ал бардык этаптарды, анын ичинде укуктук консультацияны, кайрылууларды кабыл алууну, каттоону, адам укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушу боюнча иликтөөлөрдү жүргүзүүнү, укук коргоочу корутундуну даярдоону жана жыйынтыктары жөнүндө арыз ээсине сөзсүз түрдө маалымат берүүнү камтыйт. Түздөн-түз функционалын аткаруудан сырткары, Акыйкатчы Институту кайра жиберүү элементтеринин эсебинен мамлекеттик жана мамлекеттик эмес социалдык, психологиялык жана башка жардам берүүчүлөрдү табууга көмөк көрсөтөт. Мындай кайра жиберүүлөр ушундай жардамга объективдүү муктаж болгон арыз ээлери тийиштүү болот (3.3-милдетти кара). Конституциялык, кылмыш-жаза, административдик, жарандык сот өндүрүшү ж. б. чөйрөлөрдөгү укуктардын бузулушу жөнүндө арыздарды кароо үчүн унифицирленген, ошондой эле спецификалык жана адаптацияланган алгоыргактар даярдалынат.

Жиберилген суроо-талаптар жана алынган жооптор аркылуу, ошондой эле жер-жерге чыгуулар менен даттанууларды кароодон, тышкары, Аппараттын иш тажырыйбасына жарандардын укуктарынын бузулуу фактыларын башка ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар менен биргелликте иликтөө механизмин киргизүү керек. Ушуга байланыштуу бул органдар менен кызматташтыкты жигердентүү, тийиштүү чөйрөдө көйгөйлөрдү талкуулоо, кызматташуу жөнүндө макулдашууларды (меморандумдарды) түзүү үчүн үзгүлтүксүз жолугушууларды өткөрүү керек. Бул багытта Акыйкатчы Институтунун жетекчилиги жана анын өнөктөш-жетекчилери белгилүү бир саясий эркти көрсөтүүлөрү тийиш. Жыйынтыгында бул иштин натыйжалуулугун жогорулат.

Жабык мекемелерди (психиатриялык стационарларды, эркиндигинен ажыратуу жана чектөө жайларын, аскердик бөлүктөрдү) биргелешип инспектирлөө, аларда камалгандардын укуктарын бузууну болтурбоо, алдын алуу, ошондой эле жазык-аткаруу тутумунун кызматкерлеринин жана укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин укуктарын коргоо боюнча иш Акыйкатчынын контролдоо усулдарынын бири болуп калышы керек.

Ошондой эле жарандарды кабыл алуу механизми ишке киргизилет, ал укуктарын коргоо үчүн интернет-байланыш аркылуу аралыктан консультация алуу үчүн адамдарга мүмкүндүк берет.

Бул иш укук коргоо жардамын көрсөтүүнүн натыйжалуулугун жана стандартташтыруусун жогорулатууга жана Акыйкатчы Институтуна кайрылуу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүүгө түрткү берет. Мында Акыйкатчы Институтунун кызматкерлери арыздарды кароодо жана адам укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушу боюнча иликтөөлөрдү жүргүзүүдө өз функционалын так түшүнө алышат, ал эми жетекчилик персоналдын натыйжалуулугун көзөмөлдөө үчүн кошумча инструменттерди алат.

Экинчиден, арыздарды кароо тартибин белгилөө керек, анда бир арызга иштин бүткүл комплексин камсыз кылуучу бир кызматкер бекитилет. Бул Аппараттын жаңы уюштуруу түзүмүн кабыл алуунун, арыздарды кароо алгоыргактарында жана функционалдык милдеттенмелерде кызматкерлердин жоопкерчилигин жөндөөнүн эсебинен жетишилет (1.5 милдетти кара).

Бул иштен улам жоопкерчиликти бурмалоо мүмкүндүгүн азайтууга болот, жана ага жараша укук коргоо боюнча жардам көрсөтүүнүн сапаты өсөт.

Үчүнчүдөн, көрүлгөн чаралар менен натыйжалар арыз ээлерин канааттандырганын көзөмөлдөө механизми киргизилет. Арыздарды кароонун жыйынтыктары боюнча арыз ээсинен аткаруучунун ишин анонимдүү түрдө баалоону, сый мамиленин деңгээлин, сапатын жана аларга жооп беришинин жыштыгын баалоону өтүнөрү күтүлүүдө. Мындай кейстер боюнча баалоо кийин персоналды жана түзүмдүк бөлүмдөрдү баалоодо пайдаланылат (1.4-милдетти кара.).

Мындай иш Институтту арыз ээсинин муктаждыктарына багытталуусун күчөтүүгө түрткү берет.

Төртүнчүдөн, укук коргоо корутундусунун инструментин киргизүү пландалууда. Ал арызды кароо бөлүктөрүнүн бири болуп калат, жана адам укугунун жана мыйзамдуулуктун аныкталган бузулушунун, аларга алып келүүчү себептердин жана факторлордун, жана укуктарды калыбына келтирүү боюнча сунуштамалардын талдоосун туюндурат. Жекече кейске түздөн-түз таасир этүүдөн сырткары, укук коргоочу корутунду проактивдүү компонент жана аналитикалык багыт үчүн маалымат булагы болуп кызмат кыла алат (1.2-милдетти кара).

Укук коргоочу корутундуга багыттоочу *талаптар*:

- мыйзамдуу негизде алынган далилдерге негизделиши керек;
- Конституция жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдары жана эл аралык укуктун ченемдери менен кепилденген укуктардын бузулушуна талдоо жүргүзүүнү камтыйт;
- Адам укуктарынын бузулушуна талдоо жүргүзүүнү жана адам укуктарын бузууга түрткү берген же аны тереңдеткен кыйыр жагдайларды камтыйт, жана андайларга кирбеген деталдарды жокко чыгарат;
- конкреттүү билдирүү жана тутумдук көйгөлөр (тактап айтканда, арыз ээсинен же анын кызыкчылыгына арыз берилген адамдан сырткары башка адамдарга таасир эткен же таасир эте алган) менен байланышкан жыйынтыктардын жана сунуштамалардын чектөөлөрүн камтып турат.

Бул иш Акыйкатчы Институтунун кызматкерлерин конкреттүү арыздын алкагында, жана жалпы эле адам укуктарын жана эркиндиктерин бузууга алып келген себептерди жана факторлорду табуу боюнча стандартташтырылган инструменттер менен камсыз кылат.

Бешичиден, Акыйкатчы Институтунун ишинин реактивдүү багытында укуктук клиникалар, адвокатура институттары, кризистик борборлор жана укук коргоочу башка уюмдар жана өз ара түшүнүшүү жөнүндө тийиштүү меморандумдарды түзүү аркылуу элге акысыз, эч болбогондо, жеңилдетилген консультативдик, психологиялык жана укуктук жардам көрсөтүү боюнча социалдык, психологиялык жардамдарды берүүчүлөр менен ишти активдештирүү керек (ошондой эле 3.3- милдетти кара.).

Бул ишмердик арыз ээлерине сапаттуу укуктук, укук коргоочулук, социалдык-психологиялык жана башка ушуга жакын жардамдарды берүү мүмкүнчүлүгүн кеңейтүүгө мүмкүндүк берет.

1.2-милдет. Аналитикалык жана мониторингдик мамилелерди жана инструменттерди өнүктүрүү

Аналитикалык жана мониторингдик компоненттер Акыйкатчы Институтунун ишинин айрым элементтеринде, өзгөчө адам укуктарын жана эркиндиктерин сактоо жөнүндө ар жылдык жана атайын баяндамаларды даярдоо менен байланышкан элементтерде пайдаланылат. Ошентсе да, бул компонент иштин калган өнүктөрүндө азырынча кенен жайылтылган эмес, бул болсо, мисалы, проактивдүү ишке байланыштуу толук кандуу проактивдүү ишти коё берүүгө тоскоолдук жаратат (1.3-милдетти кара.). Бул тийиштүү жол-жоболор жеткиликтүү иштелбегенине жана усулдар жана ыкмалар жөнүндө билимдин аздыгына байланыштуу болот.

Биринчиден, бардык кызматкерлерге жана түзүмдүк бөлүмдөргө аналитикалык материалдарды даярдоо боюнча функционалды бекитүү зарыл. Бул багыт адистештирилген аналитикалык түзүмдүк бөлүмдүн жана ар бир кызматкердин гана эмес, Акыйкатчы Институтунун бардык эле башка түзүмдүк бөлүктөрүнө кириши керек. Ушуга байланыштуу милдеттенмелер адистештирилген аналитикалык бөлүм методикалык камсыз кылууга, консультацияларга, окутууга жана аналитикалык материалдарды жыйынтыкташтырууга жооп бергидей, ал эми тематикалык материалдар баштапкы аналитикалык материалдарды даярдоого жооп бергидей болуп бөлүштүрүлөт. Аналитикалык иш Акыйкатчы Институтунун ар жылдык пландарында чагылдырылышы керек. Иштин бул багытында кызматкерлерге дем берүү үчүн аналитикалык продуктуларды топтоштуруу персоналды жана түзүмдүк бөлүмдөрдү баалоо критерийлеринин бири болуп калат (1.4-милдетти кара.).

Бул иш аналитикалык ишти институционалдаштырууга мүмкүндүк берет жана Акыйкатчы Институтунун проактивдүү ишинин жана баяндамаларынын сапатын олуттуу жогорулатууга мүмкүндүк түзөт.

Экинчиден, Персоналдын аналитикалык усулдарды жана инструменттерди пайдалануу, ошондой эле тематикалык изилдөөлөрдү жүргүзүү боюнча дарамети дайыма жакшыртылып турат.

Мамлекеттик тилге которулган аналитикалык документтерди даярдоо боюнча колдо болгон колдонмолор жакшыртылат жана анын негизинде кызматкерлерди үзгүлтүксүз

окутуп турушат. Зарылдыкта аналитикалык иш көз карандысыз эксперттерди тартуу менен жүзөгө ашырылат.

Эң эле кеңири жайылтылган аналитикалык усулдардын бири – өндүрүштө турган жекече кейстердин жана алар боюнча укук коргоочу корутундулардын негизинде кайталанма көйгөйлөрдү, укуктук тенденцияларды жана сунуштамаларды табуу болуп калат (1.1-милдетти кара).

Аналитикалык иш үчүн маалымат топтоо булактарын жана усулдарын иштеп чыгуу керек. Ошентсе да, аналитикалык маалыматтарды топтоо булактары менен ыкмалары ар бир конкреттүү аналитикалык материалдын жана изилдөөнүн тематикасына жараша болот, бирдейлештирилген чечимдер ар бир конкреттүү учурда ишти жеңилдетет.

Арыздар жана алар боюнча укук коргоочу корутундулар ички булактардын бири болуп калат. Автоматташтырылган маалымат тутуму менен аккумуляцияланган, өндүрүштө турган арыздар боюнча статистикалык маалыматтар дагы аналитикалык иш үчүн пайдаланылышы керек. Андан сырткары, маалыматтар, анын ичинде маалыматтык «хабдын» алкагында өнөктөштөрдөн келип түшөт (3.3-милдетти кара).

Бул ишмердик аналитикалык иштин жана изилдөөлөрдүн натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн шарттарды түзөт жана корутундулар менен сунуштамалардын сапатын камсыз кылуу менен субъективдүүлүктүн болжолдуулугун төмөндөтүүгө мүмкүндүк берет.

Үчүнчүдөн, кабыл алынган жана жаңы кабыл алынган методикалык колдонмолор жана мониторингдик иш чараларды жана адам укутарын бузуу факторлорун жана адам укуктарын бузууга алып келүүчү же аны тередетүүчү факторлорду табуу үчүн түрдүү тармактар боюнча адам укуктарын коргоого талдоо жүргүзүүгө фокусу менен инспекцияларды өткөрүү боюнча пландар өркүндөтүлөт. Түздөн-түз инструменттерден сырткары, кызматташуунун, жана мониторингдик иш-чараларды жана инспекцияларды биргелешип өткөрүү үчүн жарандык коомдун адистештирилген уюмдары менен ролдорду бөлүштүрүүнүн негизги механизмдери иштелип чыгат (кийин мамлекеттик тилге сөзсүз которуу менен).

Акыйкатчы Институтунун проактивдүү ишини багыттарынын бири Кыргыз Республикасы тарабынан адам укуктарын коргоо жаатындагы эл аралык өз милдеттенмелерин аткаруусуна талдоо жана мониторинг жүргүзүү, ошондой эле Кыргыз Республикасынын адам укугун коргоо боюнча Отчеттук баяндамаларын жана анын БУУ Универсалдык мезгилдүү серебин даярдоого катышуу, Альтернативдик баяндамаларды даярдоо, БУУ атайын баяндамачылары жана БУУ Генералдык ассамблеясынын Адам укугу боюнча Кеңеши менен байланыштарды түзүү болуп калышы керек.

Бул иш мониторингдик иштерди жана инспекцияларды натыйжалуу жүргүзүүнү күчөтүүгө мүмкүндүк берет.

Төртүнчүдөн, автоматташтырылган маалымат тутумун өркүндөтүү керек. Бул келип түшкөн маалыматтарды мыкты белгилеп алганга, арыздардын статистикасын жүргүзүүгө жана корреспонденциянын жүрүшүн жана тапшырмаларды аткаруу мөөнөтүн көзөмөлдөөгө мүмкүндүк берет.

Ошондой эле кейстин жана арыз ээлеринин түрдүү мүнөздөмөлөрүн чагылдыруучу иштердин категорияларынын кеңейтилген классификаторун иштеп чыгуу керек, бул болсо маалыматтарды кеңири талдоого алуу үчүн пайдаланууга мүмкүндүк берет.

Автоматташтырылган маалыматтык жаңы тутум арыздарды кароонун жүрүшүнө, натыйжаларга жетишүүгө жана мөөнөттөргө таасир этип, анын ичинде персоналды баалоону жүргүзүү максатында мыкты контроль жүргүзүүнү камсыз кылат, ошондой эле талдоо жүргүзүү үчүн мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүүгө мүмкүндүк берет.

1.3-милдет. Проактивдүү компонентти толук кандуу ишке киргизүү

Акыйкатчы институту өзү иштеп келе жаткан мөөнөт аралыгында өзүн жарандардан келип жаткан, демилгеленген арыздардын жана башка билдирүүлөрдүн негизинде адам укуктарын бузуунун болгон учурларына чара көрүүчү конституционалдык негизги орган катары көрсөтө алды (реактивдүү иш). Ошондой эле ошол мезгилде адам укуктарын бузуунун жана басмырлоонун алдын алуу, адам укуктарын бузууга алып келүүчү себептерди жана факторлорду жоюуга көмөк көрсөтүү боюнча иш жигердүү жүрүп турду (проактивдүү иш). Мыйзамдардын ченемдеринен («Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө» КР Мыйзамынын 8-1-беренеси, 3-беренеси) жана коомдун суроо-талабынан улам проактивдүү багыт толук кандуу ишке киргизилүүгө жана тутумдук түрдө жүзөгө ашырылууга муктаж, ал төмөнкү чараларды туюнтат.

Биринчиден, проактивдүү иш боюнча методологиялык колдонмону кабыл алуу керек. Персоналдарды тийиштүү окутуу иштери да жүргүзүлөт.

Методологиялык колдонмо артыкчылык чөйрөлөрүн, таасир этүү даректерин аныктайт, түрдүү формаларды, тематикаларды айырмалоону камтыйт ж.б.

Алсак, адам укугун бузуунун жана басмырлоонун булагы болуп чыккан коомдун жана мамлекеттин жашоо өнүктөрүн белгилөө чөйрөсү катары сунушталат, ал эми аларга төмөнкүлөр аркылуу таасир этүү кырдаалды жакшыртууга жөндөмдүү болот:

- мыйзамдар жана мыйзамдык ченемдик укуктук актылар;
- ведомстволук жана ведомстволор аралык актылар;
- соттук иш-тажырыйба;
- мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иш-тажырыйбалары жана жол-жоболору;
- кызмат адамдарынын адам укуктарын жана эркиндиктерин сактоого багыттамалануусу;
- коомдун айрым топторунун ортосунда жайылтылган ишенимдер, ой жүгүртүү образдары жана жүрүм-турум модели.

Проактивдүү иштин формалары каалаган өзгөртүүлөргө жетишүүгө максат коюлган иштин топтомун туюндурат, анын ичинде:

- өзгөрүүлөрдү актуалдаштыруу жана жагымдуу коомдук пикирди калыптандыруу;
- аналитикалык иш, изилдөөлөр, анын ичинде Акыйкатчынын баяндамаларына жана башка басылмаларга, пресс-релиздерге мониторинг жана баалоо жүргүзүү;
- мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана башка тараптар үчүн, анын ичинде мыйзам чыгаруу демилгелери жана жол-жоболорго жана иш-тажарыбаларга сунуштамаларды кошуп алганда, даректик сунуштамаларды иштеп чыгуу;
- стратегиялык соттук иштерге, анын ичинде Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун конституциялык эмес мыйзамдарды жана башка ченемдик укуктук актыларды таануу жөнүндө иштер алкагында катышуу;
- мамлекеттик жана мамлекеттик эмес органдар менен каалаган өзгөрүүлөрдү колдоо үчүн өнөктөштүк коалицияларды түзүү;
- мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат адамдары жана жарандык коомдун жана коомдук топтордун өкүлдөрү менен агартуу жана маалыматтык иш жүргүзүү;
- мамлекеттик органдар үчүн мониторинг жүргүзүү, сунуштамаларды иштеп чыгуу, мыйзамдарды өркүндөтүүгө катышуу ж.б. аркылуу адам укуктары жана эркиндиктери боюнча эл аралык рейтингдерде жана индекстерде өлкөнүн абалын жогорулатууга жана демократияны өнүктүрүүгө (адам эркиндигинин индекси, бакубатчылыктын жана балдардын өнүгүшү үчүн шарттардын Рейтинги, Укук үстөмдүгүнүн Индекси ((WJP Rule of Law Index®), Пресс эркиндигинин индекси, гендердик теңдиктин индекси, Дүйнөдөгү эркиндиктин абалынын Рейтинги ж.б.) көмөк көрсөтүү.

Темаларды жана каалаган өзгөртүүлөрдү аныктоо үчүн төмөнкү булактарга жетекчиликке алуу керек:

- Стратегия, өзгөчө проактивдүү иштин артыкчылыктуу тематикалык блоктору жана Министрлер Кабинети жана бийликтин аткаруу органдары менен өз ара аракеттенүү бөлүгүндө (3.2-милдетти кара);
- Адам укуктарынын жана эркиндиктеринин абалы жөнүндө баяндамаларды даярдоонун жана аналитикалык башка иштин (1.2-милдетти кара), ченемдик укуктук актылардын аткарылышына мониторинг жана баалоо жүргүзүүнүн алкагында Акыйкатчы Институту тарабынан жүзөгө ашырылуучу адам укугу жаатындагы кезектеги тренддерге талдоо жүргүзүү (3.1., 3.2-милдеттерди кара).

Каалаган өзгөртүүлөр, милдеттер же мындай чечимдерди кабыл алууга таасир эте алгандар жөнүндө чечимдерди кабыл алуу алардын ыйгарым укуктарында болгон субъекттер, ошондой эле коом жана өзүнчө коомдук топтор *таасир этүү даректерине* (максаттуу топтор) кирет. Негизинен, мындайларга төмөнкү субъекттер кириши мүмкүн:

- Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясы;
- Жогорку Кеңеш;
- Кыргыз Республикасынын Жогорку соту;
- Мамлекеттик бийлик органдары жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары;

- жарандык коом уюмдары;
- коом жана коомдук топтор;
- өнүктүрүү боюнча эл аралык өнөктөштөр жана башка мамлекеттердин мамлекеттик органдары, анын ичинде адам укугу боюнча ыйгрым укуктуу органдар.

Иштелип чыккан методикалардын (мамлекеттик жана расмий тилдердеги) жана окуудан өткөн персоналдардын болгондугунан улам Акыйкатчы Институту проактивдүү ишти тутумдук түрдө жүзөгө ашырып жана каалаган өзгөртүүлөргө жана милдеттерге жетип турат.

Экинчиден, проактивдүү иштин алкагында тематика менен каалаган өзгөртүүлөр, милдеттер Акыйкатчы Институтунун ишинин ар жылдык пландрынын алкагында ачылып турушу керек. төмөнкү тематикалык алгылыктуу блокторго көңүл буруу зарыл, бирок муну менен чектелбөө керек:

1. Балдардын жана жаштардын укуктары

- 1.1. Мыйзамдарды жана иш-тажырыйбаны 1989-жылдын 20-ноябрында кабыл алынган БУУ Генералдык Ассамблеясы кабыл алган 44/25 резолюциясына, ага Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши 1994-жылдын 12-январындагы №1402-XII токтому менен кошулган Баланын укугу жөнүндө Конвенцияга ылайык келтирүү.
- 1.2. Социалдык укуктар, анын ичинде социалдык жөлөк пулдар маселелерин кошуп алганда
- 1.3. Акысыз билим алууга укук
- 1.4. Акысыз медицинага укук
- 1.5. Жарандык документтештирүү
- 1.6. Жетим балдарды жана фостердик үй-бүлөлөрдө жана үй-бүлө тибиндеги үйлөрдө жашаган балдардын укугун коргоо маселелери
- 1.7. Баланын эмгегин колдонуунун мыйзамсыз тажрыйбасына каршы күрөшүү маселелери

Көрүү: 2028-жылга карата Институт балдардын жана жаштардын билим берүү, медицина, жарандык документтер, дене бойлук кол тийбестикти коргоо (зомбулуктан) чөйрөсүндө укуктарын коргоону камсыз кылуу үчүн мамлекеттик органдар, коммерциялык эмес жана башка уюмдар менен өнөктөштүктө мыйзамдык жана практикалык демилгелерди ишке ашырууга жетишти. Балдардын укуктарын бузууну алдын алуу үчүн Институттун мамлекеттик органдар, коммерциялык эмес жана башка уюмдар менен кызматташуусунун туруктуу механизми иштеп турат, булардын бардыгы биригип келип KidsRights Indexтеги (98ден тартып (2023) 80 ге чейин) абалды жакшыртуу үчүн шарттарды түздү.

2. Аялдардын укугу жана басмырлоо эмес

- 2.1. Мыйзамдарды жана иш-тажырыйбаны БУУ Генерлдык Ассамблеясынын тарабынан кабыл алынган 1979-жылдын 18-декабрындагы 34/180 Резолюциясына ага КР Жогорку Кеңешинин МЧЖ 25 января 1996-жылдын 25-январындагы N 320-1 жана жана КР Жогорку Кеңешинин ЭОЖ 1996-жылдын 6-мартындагы N 257-1 токтомдору менен кошулган Аялдарга карата басмырлоонун бардык түрүн жоюу жөнүндө Конвенцияга шайкеш келтирүү.
- 2.2. Үй-бүлөлүк жана гендердик зомбулуктун башка формаларынан жабыр тарткандардын укуктарын сактоо маселелери, жана ушундай түрдөгү иштер боюнча адилет иликтөөлөргө укуктар.
- 2.3. Социалдык-экономикалык укуктар
- 2.4. Басмырлоо эмес

Көрүү: 2028-жылдын аягына карата Институт мамлекеттик органдар, коммерциялык эмес жана башка уюмдар менен өнөктөштүктө зомбулукка кириптер болгон аялдардын жана кыздардын укуктарын кылмыш-жаза процессинин алкагында камсыз кылуу боюнча комплекстүү мыйзамдарды жана жол-жоболорду сунуштап, негиздерди жана аны кабыл алдырууга жетишти, бул болсо басмырлоо чараларын жана тажрыйбаларын жоюу боюнча сунуштамалар менен бирге гендердик теңчилик рейтингинде Кыргыз Республикасынын абалын жакшыртуу үчүн шарттарды түздү. (68%дан (2021) 75%га чейин).

3. Кыргыз Республикасынын чет өлкөлөрдө эмгек миграциясында жүргөн жарандарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктары

- 3.1. Мыйзамдарды жана иш-тажырыйбаны БУУ Генерлдык Ассамблеясы тарабынан 1990-жылдын 18-декабрындагы 45/158 Резолюциясы менен кабыл алынган, ага КР 2003-жылдын 15-апрелиндеги №80 Мыйзамы менен кошулган Бардык эмгек-мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндө эл аралык Конвенцияга шайкеш келтирүү.
- 3.2. Эмгек укуктарын коргоо
- 3.3. Дене бойлук коопсуздукка укук
- 3.4. УУКМ (улуттук укук коргоо мекемеси) ортосундагы координация

Көрүү: 2028-жылдын аягына карата тийштүү өлкөлөрдүн улуттук укук коргоо мекемелери (мындан ары – УУКМ) менен биргеликте Кыргыз Республикасынын жарандарынын көптөгөн диаспоралары бар өлкөлөрдө Кыргыз Республикасынын жарандарынын укуктарынын бузулушуна мониторинг жана иликтөө жүргүзүү жана тийштүү маалыматтарды алмашуу жана ошол өлкөлөрдө кыргызстандыктардын укуктарынын бузулушуна жол бербөө боюнча сунуштамаларды иштеп чыгуу механизмдери бекитилген (тийиштүү УУКМдардын макулдугу боюнча)

4. Коопсуздук жана сот адилеттиги секторунда адам укугу, жана камакта жана эркиндигинен ажыратуучу жерлерде болгон жактардын укуктары.
 - 4.1. Тинтүү жүргүзүү, сурактарды жана башка процессуалдык аракеттерди жүргүзүү маселелери («Мендестин принциптерин»¹ толук кандуу ишке ашырууга багыт алуу үчүн)
 - 4.2. Кылмыш-жаза процессинин түрдүү баскычтарынын катышуучуларына жана камакта жана эркиндигинен ажыратуучу жерлерде болгон адамдарга карата укуктар жөнүндө маалыматка укуктардын коргоо маселеси
 - 4.3. Кылмыш-жаза процессинин алкагында мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардамга укук
 - 4.4. Адвокаттардын укуктары жана иши
 - 4.5. Соттордо аудио-видео-жазуулар
 - 4.6. Соттолгондорду реинтеграциялоо жана кайра социалдаштыруунун алкагында, анын ичинде пробация алкагында адам укуктарын коргоо маселелери
 - 4.7. Камакта жана эркиндигинен ажыратуучу жерлеринде кармоо жана ден соолукту сактоо шарттары
 - 4.8. Түрмөгө камоо менен байланышпаган чараларга карата БУУ эрежелеринин минималдык стандарттары [Токио эрежелери]²
 - 4.9. Кыйноолордон жана башка катаал, адамгерчилик сапатка туура келбеген же беделди басмырлоочу мамиледен жана жазадан эркиндик
 - 4.10. Соттук иш-тажырыйбада жана укук коргоо органдарынын иш-тажырыйбасында Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчилик сапатка туура келбеген же беделди басмырлоочу мамилени жана жазаны колдонуу маселелери жана аларды натыйжалуу иликтөө жана документтештирүү боюнча Колдонмо (Стамбул протоколу)
 - 4.11. Камакта жана эркиндигинен ажыратуучу жерлерде кармалган адамдар үчүн туугандары менен болгон жолугушуулар үчүн мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү

¹ Принципы эффективного допроса для проведения расследований и сбора информации, известных как «Принципы Мендеса»

² Принято резолюцией 45/110 Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1990 года

- 4.12. Кылмыштардын бирдиктүү реестринин жана укук бузуулардын бирдиктүү реестринин алкагында маалыматка укуктарды сактоо
- 4.13. Кылмыштардан жабыр тарткандардын укугу
- 4.14. Соттук иш-тажырыйбанын алкагында адам укугунун жана пробация институтунун ишинин маселелери (сот арачылары институтун киргизүү идеясын илгерилетүү, административдик сотторду жана пробация кызматтарын өнүктүрүү маселесин кошуп алганда).

Көрүү: 2028-жылдын аягына карата мамлекеттик органдар, коммерциялык эмес жана башка уюмдар менен өнөктөштүктө адам укугунун кепилдиктерин коопсуздук жана сот адилеттиги секторунда, жана камакта кармоо жана эркиндигинен ажыратуучу жерлерде чыңдоо, анын ичинде кылмыштардан жабыркагандардын укугун коргоо боюнча иш-чаралар комплекси боюнча мыйзамдык жана жол-жоболук өзгүртүүлөрдү кабыл алуу, кыйноолорду белгилөө үчүн «Стамбул протоколун» сөзсүз түрдө пайдалануу, адвокаттардын тергөө органдарынан иш жүзүндөгү көз карандысыздыгын, камакта кармоо жана эркиндигинен ажыратуучу жерлерде иш жүзүндөгү шарттарды жакшыртуу үчүн иш-чаралар комплексин камсыз кылуу сунушталды жана алардын негизи коюлду. Анын натыйжасында тематикалык, мисалы WJP Rule of Law Index рейтингинде Кыргыз Республикасынын абалын жакшыртуу үчүн шарттарды түздү (91ден (2022) 80ге чейин).

- 5. Калктын аярлуу топторунун социалдык жана экономикалык укуктары
 - 5.1. Мыйзамдарды жана иш-тажырыйбаны БУУ Генерлдык Ассамблеясы тарабынан 1966-жылдын 16-декабрындагы 2200 А (XXI) Резолюциясы менен кабыл алынган, ага Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 12-январындагы №1406-XII токтому менен Кыргыз Республикасы кошулган Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө эл аралык пактка шайкеш келтирүү.
 - 5.2. Социалдык укуктар, социалдык жөлөкпулдарды кошуп алганда,
 - 5.3. Социалдык кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүк
 - 5.4. Кыргыз Республикасына көчүп келген «кайрылман» этностук кыргыздардын социалдык-экономикалык укуктары
 - 5.5. Ишкерлердин укугу
 - 5.6. Баткен облусундагы чек арага жектеш аймактардын тургундарынын абалы

Көрүү: 2028-жылдын аягына карата Институт биргелешип, калктын, «кайрылмандардын» жана чек арага жакын аймактардагы тургундардын экономикалык жактан аярлуу тобуна фокус менен, социалдык-экономикалык укуктарды коргоонун бир кыйла өркүндөтүлгөн тутумуна багытталган мыйзамдарга сунуштамалар комплексин иштеп чыгып, аларга негиздеме берип, алардын кабыл алышына жетишкен.

6. Жарандык жана саясий укуктар

- 6.1. Мыйзамдарды жана иш-тажырыйбаны БУУ Генералдык Ассамблеясы тарабынан 1966-жылдын 16-декабрындагы 2200 А (XXI) Резолюциясы менен кабыл алынган, ага Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 12-январындагы №1406-ХII токтому менен Кыргыз Республикасы кошулган Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө эл аралык пактка шайкеш келтирүү.
- 6.2. Шайлоо жана шайлануу укуктарын ишке ашыруу
- 6.3. Саясий катышууга укук
- 6.4. Сөз эркиндиги, анын ичинде жалпыга маалымдоо каражатына, блогерлерге жана активисттерге карата сөз эркиндиги
- 6.5. Тынчтык чогулуштарына укук
- 6.6. Кыргыз Республикасына көчүп келишкен «кайрылман» этностук кыргыздарга карата жарандык документтештирүү маселелери
- 6.7. Чет өлкөлүк жактардын жана Кыргыз Республикасында баш калка издеген жарандыгы жок жактардын укуктары

Көрүү: 2028-жылдын аягына карата Институт мамлекеттик органдар, коммерциялык эмес жана башка уюмдар менен өнөктөштүктө мыйзамдарга саясий укуктарды, анын ичинде тынч чогулуштарга, жарандык жана саясий катышууга укуктарды, биригүү жана сөз эркиндигин камсыз кылуу укугун, коргоонун эң мыкты тутумуна багытталган сунуштамалар комплексин иштеп чыгып, негиздеме берип, алардын кабыл алынышына, жарандык документтери жок болгон жарандардын санын азайтууга жетишти, мунун бардыгы биригип келип «Дүйнөдөгү эркиндик» рейтингинде Кыргыз Республикасынын абалын жакшыртуу үчүн шарттарды түздү (эркин эмес» статусунан (2022-жылы 27) «жарым-жартылай эркин» статусуна).

7. Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын укуктары

- 7.1. Мыйзамдарды жана иш-тажырыйбаны БУУ Генералдык Ассамблеясынын 2006-жылдын 13-декабрындагы 61/106 Резолюциясы менен кабыл алынган, Кыргыз Республикасынын 2019-жылдын 13-мартындагы №34 Мыйзамы менен ратификацияланган Майыптардын укуктары жөнүндө Конвенцияга шайкеш келтирүү.
- 7.2. Басмырлоо эмес
- 7.3. Социалдык-экономикалык, эмгек укуктары
- 7.4. Акысыз медицинага жана билим алууга укук
- 7.5. Майыптуулук статусун документтештирүү жана медициналык-социалдык экспертиза маселелери
- 7.6. Сот адилеттигине жеткиликтүүлүк укугу

Көрүү: 2028-жылдын аягына карата Институт мамлекеттик органдар, коммерциялык эмес жана башка уюмдар менен өнөктөштүктө мыйзамдарга сунуштамалар комплексин жана социалдык, экономикалык, эмгек укуктарын жана ден соолукка укукту, жана ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн басмырлоодон коргоо механизмдерин жакшыртуу багыты боюнча иш-тажырыйбаны иштеп чыгып, негиздеме берип, алардын кабыл алынышына жетишти.

8. Аскер кызматкерлеринин, алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн, Кыргыз Республикасынын куралдуу күчтөрүнүн кадрдык аскер кызматчыларынын ичинен пенсионерлердин жана жарандык персоналдын укуктары жана укук коргоо органдарынын кызматчыларынын жана пенсионерлеринин укуктары
 - 8.1. Мөөнөттүү аскер кызматын өтөп жатышкан адамдардын укуктары жана эркиндиктери
 - 8.2. Социалдык укуктар жана контракттылык кызмат өтөп жаткан жактарга жана офицерлерге карата гендердик теңдик маселелери
 - 8.3. Аскер кызматчыларынын арасында уставдык эмес мамилелердин жана өз өмүрүнө кол салуулар көйгөйү
 - 8.4. Укук коргоо органдарынын кызматчыларынын социалдык-экономикалык, эмгек укуктары жана гендердик теңдик маселелери
9. Акыйкатчынын райондордогу түзүмдүк бөлүмдөрүнүн жана өкүлдөрүнүн мамлекеттик бийлик органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, жарандардын бирликти, ишканалар, мекемелер, менчигинин формасына карабастан, уюмдар жана алардын өз аракеттенүүлөрү менен адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин бузган кызмат адамдары тарабынан Кыргыз Республикасынын облустарында адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин сакташы жөнүндө, адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо жөнүндө мыйзамдарда табылган кемчиликтер жөнүндө аналитикалык баяндамасы.

Көрүү: 2028-жылдын аягына карата Институт мамлекеттик органдар, коммерциялык эмес жана башка уюмдар менен өнөктөштүктө мыйзамдарга сунуштамалар комплексин жана аскер кызматчыларынын жана укук коргоо органдарынын кызматчыларынын социалдык-экономикалык укуктарын коргоо тутумун жакшыртууга, ошондой эле аскер кызматчыларынын арасында уставдык эмес мамилелерди жана өз өмүрүнө кол салууларды түп тамырынан жок кылууга багытталган иш-тажырыйбаны иштеп чыгып, негиздеме берип, алардын кабыл алынышына жетишти.

Үчүнчүдөн, мындай ишти Акыйкатчы Институтунун персоналдарынын функционалдык милдеттенмелеринде жана персоналды жана түзүмдүк бөлүмдөрдү баалоо тутумунда жана пландарында чагылдыруу аркылуу проактивдүү ишти институционалдаштыруу керек. Тематикалык багыттарды жана каалаган өзгөрүтүлөрдү аныктоодо мээге чабуул жасап, кызматкерлер менен талкуулоо зарыл.

Проактивдүү ишти жүзөгө ашырууда кызматкерлердин ролу функционалдык милдеттемелерге бекитилет. Ушундан улам ар бир кызматкер тигил же бул деңгээлде ал өзү адистештирилген чөйрөлөрдө проактивдүү ишке тартылат.

Проактивдүү иштин контентин топтоо жөндөмү персоналды жана түзүмдүк бөлүмдөрдү баалоо тутумунда эске алынат, жана баалоонун башка критерийлери сыяктуу эле кадрдык чечимдерде эске алынат (1.4-милдетти кара)

Акыйкатчы мыйзам чыгаруу демилгесине ээ болбогонуна карабай, адамдын жана жарандын укуктарына жана эркиндиктерине тийиштүү мыйзам долбоорлорун жана

мыйзамдык мүнөздөгү сунуштамаларды илгерилетүү жана өткөрүү, ошондой эле адам укуктарына тиешелүү болгон улуттук максаттуу программаларды иштеп чыгууга катышуу боюнча ишти жигердендире берет.

Ушул иштен улам Акыйкатчы Институтунун проактивдүү ишинин туруктуулугун камсыз кылууга жана өзүлөрүнүн жекече ролун түшүнгөн кызматкерлердин максималдуу алкагын тартууга болот.

1.4 –милдет. Кадр саясатын өркүндөтүү

Иштин натыйжалуулугун, жүйөлөнүүсүн жогорулатуу жана кызматкерлердин дараметин дайыма арттырып туруу үчүн шарттарды өнүктүрүү Акыйкатчы Институтун өрчүтүүнүн маанилүү элементи болуп саналат. Институт иштеп турган учурда туруктуу кадр саясаты калыптанып калганын белгилеп кетүү керек, бирок мамилелердин жалпы натыйжалуулугу жана ийкемдүүлүгү үчүн олуттуу кемчиликтер менен тоскоолдуктар да бар экендиги белгилүү. Мындай кырдаал төмөнкү чараларды киргизүүнү талап кылат.

Биринчиден, тутумдук көйгөйлөрдү табуу жана эмгектин натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча чараларды, персоналдарды тандоо, жаңы адистерди тартуу ж.б. жол-жоболорун иштеп чыгуу үчүн Акыйкатчы Институтунда кадр саясатын баалоону жүргүзүү керек.

Кадр саясатына көз карандысыз баалоо жүргүзүүнүн наыйжасында, Акыйкатчы Институтунун жетекчилиги жаралган тутумдук көйгөйлөр тууралуу маалымат алып турат жана алар эмгектин, персоналды тандоонун натыйжалуулугун жана жүйөлөнүүсүн жогорулатуу үчүн негиздүү чечимдерди кабыл алууга ж. б. даяр турушат.

Экинчиден, персоналдын ишинин натыйжалуулугун баалоо тутуму киргизилет. Ал үчүн баалоону жүргүзүү тартибин, мөөнөтүн жана мезгилдүүлүгүн, жалпы критерийлердин тизмегин, критерийлер боюнча маалымат булактарын, кадрдык жана башкаруу чечимдеринде баалоонун жыйынтыктарын пайдалануу жол-жоболорун ж. б. камтыган тийиштүү колдонмону кабыл алуу зарыл. Спецификаны эсепке алуу жана критерийлерге милдеттүү мүнөздөмөнү берүү үчүн алар кызматкерлердин функционалдык милдеттенмелерине интеграцияланган болушу керек. Ошондой эле персоналды баалоонун аттестациялоо менен өз ара байланышын алдын ала иштеп чыгып коюу зарыл, мисалы, «Түздөн-түз жетекчини баалоо» бөлүгүндө (Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 31-майындагы №169 Жарлыгы), ошентип субъективдүүлүктү төмөндөтүү үчүн аттестациялоонун ушул компонентинин аткарылышын инструменталдык ачып берүү.

Ар бир конкреттүү учурда төмөнкү отчеттор баалоонун продуктусу болуп калат:

- Ар бир кызматкер боюнча баяндоо отчету («Кайтарым байланыш жана өсүү чекити»). Документ ага кесиптик жана өздүк өсүүсүнө көмөк көрсөтүү максатында баалануучу кызматкердин түздөн-түз жетекчиси тарабынан даярдалат. Ал кызматкердин күчтүү жана алсыз жактарынын, дараметин жогорулатуу жана окуу муктаждыгын талдоосунан, тийиштүү сунуштамалардан

турат. Баян отчету жазуу жүзүндө берилиши жана баа берилүүчү кызматкер менен жекече талкууланышы керек.

- Ар бир кызматкер боюнча өндүрүмдүүлүк жөнүндө отчет. Отчеттун бул түрү берилген критерийлерге негизделген сандык көрсөтүчтөргө топтолот. Ал баа берилүүчү кызматкер өзүнүн функционалдык милдеттеринин алкагында канчалык деңгээлде натыйжалуу иштегендигин жана Стратегияга жетүүдө өз салымын канча кошорун аныктоого мүмкүндүк берет. Жыйынтыктар кадрдык чечим чыгарарда, сыйлоодо жана жазалоодо эске алынат.
- Түзүмдүк бөлүмдөрдүн кесилишиндеги өндүрүмдүүлүк жөнүндө жыйынды отчет.

Кызматкерди баалоо критерийлери ээлеген позициясына жараша төмөнкүдөй топторго бөлүнүшү мүмкүн:

Жалпы баа:

- стратегияны ишке ашырууга салым (функционалдык милдеттерге жараша);
- проактивдүү ишти жүзөгө ашырууга салым;
- аналитикалык ишти жүзөгө ашырууга салым;
- Акыйкатчы Институтунун, түзүмдүк бөлүмдүн пландарына ылайык кызматкерге бекитилген иш-чарадардын аткарылыш пайызы;
- Адам укугу жаатындагы жана ага тийиштүү түздөн-түз чөйрө жаатындагы, кызматкердин функционалдык милдеттерине тийиштүү адистештирилген окуудан өтүү жана илимий-изилдөө ишине катышуу;
- Ментордук иш.

Ар бир кейс боюнча баалоо (арыз ээлери менен түздөн-түз иштеген кызматкерлер үчүн):

- арыз ээлерине сый мамиле;
- арыз ээлеринин жалпы канааттануусу;
- арыз ээсине анын өзүнүн укуктары, Акыйкатчынын кайрылууларды кароосунун жыйынтыгы жөнүндө мандаты тууралуу маалымат берүү жана түшүндүрүү ж.б.;
- арыздардын толуктугу жана кароо мөөнөтү (алгоыргактарга ылайык, 1.1 милдетти кара.).

Мында жетектөөчү кызматкерлерге карата алардын уюштуруу жөндөмүн, алар өздөрү жетектеген бөлүмдүн же участоктун жыйынды натыйжалуулугун, жамаатта адептик жагымдуу маанайды кармоо жөндөмүн болоого жана кол алдындагыларын Стратегияга жетүүгө багыттоого мүмкүндүк берүүчү ж. б. кошумча критерийлер иштелип чыгышы керек.

Бул иш өзүнүн функционалдык милдеттенмелерин жүзөгө ашырууда жана Стратегияны ишке ашырууда кызматкерлердин жүйөлөнүүсүн жана тартибин жогорулатууга мүмкүндүк берет, субъективдүү кадрдык чечимдердин болуу ыктымалдыгын төмөндөтөт жана жалпы эле Акыйкатчы Институтунун уюштуруучулук натыйжалуулугун жогорулатууга көмөк көрсөтөт. Андан сыткары, баяндоочу баалоо персоналдын кесиптик жана жекече өсүүсүнө түрткү берет.

Үчүнчүдөн, жамаат ичинде өз ара колдоону чыңдоо жана адам укуктарынын баалуулугун жана ар түрдүүлүккө болгон сый-урматты, коомдогу жагымдуу өзгөрүүлөргө багытталгандыгын өнүктүрүү катары, эмоционалдык күйүүнү жеңип чыгуу максатында корпоративдик маданиятты өнүктүрүү үчүн иш-чаралардын комплекси көрүлөт. Ал үчүн төмөнкү аракеттер жүргүзүлөт:

Жагымдуу психологиялык маанайды өнүктүрүүнүн алкагында, өнүктүрүү боюнча өнөктөштөрдүн жана жарандык коомдун уюмдарынын колдоосу менен адис-психолог тартылат. Ал топтук сабактарды өтөөрү, сезимталдык күйүп кетүү факторлоруна жана психологиялык чыңалуунун башка формаларына талдоо жүргүзөөрү жана Акыйкатчы Институтунун жетекчилиги үчүн ушул сыяктуу көйгөйлөрдү жеңип өтүү боюнча сунуштамаларды иштеп чыгуу пландалып жатат.

Жалпы ишке жана өз ара колдоого тийиштүү экендигин сезүүнү өстүрүү үчүн шарттарды кармоо керек. Алсак, аппараттык кадимки кеңешмелер менен бирге, адам укугу менен жалпы кырдаалдын маселелери жана Акыйкатчы Институтунун ишин өркүндөтүү жана Стратегияны аткаруу мүмкүнчүлүктөрү боюнча бөлмө ичиндеги талкуулоолорду өткөрүү иш-тажырыйбасы киргизилет. Талкуунун ушул сыяктуу жүрүшүндө ар бири үчүн шарттар түзүлүшү керек, ээлеген кызмат ордуна карабай өз пикирин башкалар менен тең айта алуу зарыл. Бул максаттарда тажрыйбалуу адистер жаңы иштеп баштаган кызматкерлер үчүн - Аппарат боюнча кесиптеш катары жана тигил же бул жааттагы тышкы адистер (укук коргоочулар, көз карандысыз эксперттер, аналитиктер ж.б.) катары ментордук (насаатчылык) программаны киргизүү зарыл.

Корпоративдик маданиятты өнүктүрүүгө сыйлоо формасын, анын ичинде персоналдын ишинин натыйжалуулугун жана өзгөчө сапаттарын баалоонун жыйынтыгында кеңейтүү да түрткү берет.

Ушул иштен улам жамааттагы моралдык-психологиялык маанайды жакшырат, Акыйкатчы институтунун ичинде баалуу багыттар күчөтүлөт, жалпы максаттарга жетүүгө ар бир кызматкердин багытталуусу артат.

Төртүнчүдөн, кызматкерлерди тандоо жол-жоболорун жана критерийлерин, натыйжалуу иштөөнү өбөлгөлөө усулдарын өркүндөтүү жана кадрларды которуштуруу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү керек.

Жүйөлөнгөн адистердин келүү мүмкүндүгүн кеңейтүү жана адам укуктарын бузган жана басмырлаган жагдайлар менен мурда кармалгандарды кызмат орунга тартуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгаруу максатында кызматкерлерди тандоо критерийлери менен механизмдери иштелип чыгат. Жарандык коомдун уюмдарынын өкүлдөрүн, анын ичинде жарандык коом менен өз ара аракеттенүү платформаларынын мүчөлөрүнүн ичинен тандоо процессине жигердүү тартууну дагы камсыз кылуу зарыл. Бул болсо аталган процесстердин ачык болушуна түрткү берет.

Акыйкатчы институтунда иштин жагымдуулугун арттыруу жана кызыкдар адамдарды ишке орноштурууда издөө мүмкүнчүлүгүн кеңейтүү үчүн юристтерди жана башка кесип ээлерин даярдоодо билим берүү программаларында Акыйкатчы Институтунун ишинин маселелерин чагылдыруу үчүн билим берүү мекемелери менен кызматташуу жолго коюлат. Ошондой эле Акыйкатчы Институтунда студенттер жана жаш адистер үчүн такшамалардын туруктуу программалары жолго коюлат.

Акыйкатчы Институтунун штатын жогорку квалификациялуу адистер менен толуктап алуу максатында, тармакташтыруучу иш тажрыйбасы жана тийиштүү квалификациялык деңгээли бар бөлүгүндө талапкерлерге талаптарды жогорулатуу аркылуу кадрларды которуштуруу процессин жакшыртуу керек.

Акыйкатчы Институтунун ишине талдоо жүргүзүү мүмкүн болгон бардык жактыруулар (мансап, кесиптик өсүү, эмгек акы, башка стимулдар) менен адистерди жүйөлөштүрүүдө кенен ар түрдүүлүк бар экендигин көрсөттү. Бул болсо кызматкерлерди стимулдаштычуунун аралашма инструменттерин пайдалануу мүмкүнчүлүгү жөнүндө күбөлөндүрүп турат. Акыйкатчы институтунун кызматкерлеринин натыйжалуу ишине дем берүү максатында бөлүмдөрдүн жана өзүнчө кызматкерлердин ишин баалоо тутуму натыйжалуу иштегендиги үчүн сыйлоо жана кызмат орду боюнча жогору көтөрүлүү мүмкүнчүлүгү менен коштолушу керек.

Эмгекти төлөө саясаты жаатындагы милдет – Акыйкатчы Аппаратынын кызматкерлеринин компетенттүү адистерди тартуу жана кармап туруу үчүн жетиштүү болгон эмгек акысынын деңгээлин камсыз кылууда болушу керек. Жүйөлөөнү жогорулатуу жана натыйжалуу ишке стимулдаштыруу максатында сыйлоо жана негизги эмгек акыны белгилөө тутумун кайра карап чыгып, жандантуу зарыл.

Ушул иштен улам Акыйкатчы Институтунда ишке орноштуруунун жагымдуулугу өсө берет, жүйөлөштүрүлгөн адистерди тартуу мүмкүнчүлүгү кеңейет.

1.5-милдет. Башкаруунун жана функционалдык милдеттердин уюштуруучулук жаңы түзүмүн кабыл алуу

Акыйкатчы институтундагы эски түзүм арыздардын айрым категорияларын кайроо бөлүгүндө натыйжалуу ишти толук кандуу колдоого жөндөмсүздүктү көрсөттү. Мисалы, зарылдыкта сот процессине мониторинг жүргүзүү же жабык мекемеде болгон адамга барып жолугуу, ушул сыяктуу ыйгарым укуктар кимге таандык экендигин аныктоо көп учурларда кыйынчылыктарды жаратат. Натыйжада арыз ээси жардамдын толук өлчөмдө өз убагында ала албай калат да, айрым милдеттерди аткаруу тоскоолдуктарга учурайт. Андан сырткары, аналитикалык жана проактивдүү ишти аткаруу, эреже катары, персоналдын жана тармактык түзүмдүк бөлүмдөрдүн иш жүзүндөгү функционалына интеграцияланган эмес (1.2, 1.3 – милдеттерди кара).

Башка маселе адам укугу менен кырдаалдын өзгөрүшү жана алгач түзүмдө эсепке алынбаган жаңы чакырыктардын жаралышы менен байланыштуу. Мындай түрдөгү өзгөрүүчү контекстке чек арадагы кагылышуулардан улам Баткен облусунун аймагынын тургундарында көйгөлөрдүн жаралышын жана чет өлкөлөрдө жүргөн эмгек мигранттарынын аярлуулугунун өсүүсүн киргизүүгө болот. Уюштуруучулук кемчиликтерди жеңип чыгуу жана Акыйкатчы Институтунун ишин өзгөрүүчү жагдайларга жана чакырыктарга шайкеш келтирүү үчүн төмөнкү чараларды кабыл алуу муктаждыгы бышып жетилип калды.

Биринчиден, оптималдаштырылган уюштуруу түзүмүн кабыл алуу керек. Негизинен, иштеп турган бөлүмдөр чыңдалат, Россия Федерациясында жүргөн Кыргыз

Республикасынын жарандарынын укуктарын сактоо маселелери боюнча түзүмдүк жаңы бөлүм пайда болот. Ошондой эле жүктү оптималдуу бөлүштүрүү үчүн борбордук аппараттын түзүмдүк бөлүмдөрүндө жана регионалдык өкүлчүлүктөрүндө штаттык санды кайра карап чыгуу зарыл. Акыйкатчынын Борбордук Аппаратынын жана Акыйкатчынын аймактык өкүлчүлүктөрүнүн ортосунда өз ара байланышты чыңдоону, аймактык өкүлчүлүктөрдүн ресурстук, материалдык жана кадрдык дараметтерин төмөнкүдөй жол менен өнүктүрүүнү улантуу маанилүү:

- ар бир аймактын өзгөчөлүгүнөн жана социалдык-экономикалык абалынан улам, алардын штатын квалификациялуу кадрлар менен толук кандуу толуктоо;
- байланыш, көчүп жүрүү каражаттары, маалымат-эсептөө техникасы менен камсыз кылуу;
- Акыйкатчынын Борбордук Аппаратынын маалыматтар базасына жана интернет дүйнөлүк түйүнүнө, республикалык жана эл аралык ченемдик укуктук актылардын маалыматтар базасына чыгуу мүмкүнчүлүгүн берүү;
- Аларды маалымдама материалдар, адистештирилген, илимий адабияттар жана мезгилдүү басылмалар менен камсыз кылуу;
- Аймактык өкүлчүлүктөрдүн статусун керектүү деңгээлге чейине жогорулатуу;
- жеткиликтүү каржылоо, квалификацияны жогорулатуу курстарынан өтүү мүмкүндүгү.

Тармактык топторду жана секторлорду, ошондой эле Акыйкатчы Институтунун түзүмүндө адистештирилген ыйгарым укуктууларды түзүү мүмкүндүгү каралат. Тармактык топтор конкреттүү багыттарда адам укуктарын бузулушунун алдын алууга мүмкүндүк берет, ошондой эле мамлекеттик, бейөкмөт жана эл аралык уюмдар менен биргеликте бир нече тармактык долбоорлорду өнүктүрүү үчүн негиз болуп калат.

Уюштуруучулук жаңы түзүмгө байланыштуу ички процесстер оптималдаштырылат жана Акыйкатчы аппаратынын штаттык саны бөлүштүрүлөт. Аймактык өкүлчүлүктөр адам укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушунун алдын алуу жана калыбына келтирүү боюнча ишке жөндөмдүү жана натыйжалуу борборлор болуп калат.

Экинчиден, кызматкерлердин функционалдык милдеттерин кайра карап чыгуу талап кылынат. Негизинен, аларда арыздарды кароонун алгоыргактарынын негизги өңүттөрү (1.1-милдетти кара), проактивдүү жана аналитикалык иш (1.2, 1.3 -милдеттерди кара), натыйжалуулукту баалоонун спецификалык критерийлери (1.4-милдетти кара) чагылдырылышы керек.

Акыйкатчы Институтунун Стратегиясын жана пландарынын аткарылышын тутумдук түрдө көзөмөлдөө максатында түзүмдүк бөлүмдөрдүн биринде контроль жана ички мониторинг жүргүзүү боюнча иш-милдет пайда болот.

Ошондой эле Жогорку Кеңеш менен кызматташуунун өнүктүрүлүүсүнүн өзгөчө маанилүүлүгүн эске алсак, мындай иш Аппараттын кызматкерлеринин бири тарабынан

туруктуу негизде жүзөгө ашырыларын аныктоо керек. Бөлүмдөн бирине мамлекеттик эмес субъекттер менен өз ара аракеттенүү жана маалыматтык «хаптын» ишин координациялоо иш-милдетин бекитип коюу маанилүү (3.1, 3.3-милдеттерин кара).

Бул иш функциялардагы, биринчи кезекте, арыздарды кароодо жана адам укуктарынын бузулушун иликтөөдө бирин-бири кайталоону жана карама-каршылыктарды кыскартууга мүмкүндүк берет, жана Акыйкатчы институтунун жалпы натыйжалуулугуна түрткү берет.

1.6-милдет. Консультативдик-укуктук жардамдын сапатын, анын ичинде «Ыкчам байланыш – 115» аркылуу жогорулатуу

«Ыкчам байланыш – 115» кызмат көрсөтүүсү балдардын укугун коргоо максатында 2015-жылы түзүлгөн. Бүгүнкү күнү ал Кыргыз Республикасында адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин сактоонун башкы өңүттөрү боюнча юридикалык жардамды туюнтат. Кызмат көрсөтүү ар жыл сайын жарандардан 8 миңден ашык адамдан, анын ичинде өлкөнүн чегинен сырткары жашап/иштеп жүргөндөрдөн телефон чалууларды кабыл алат.

Акыйкатчы Институту мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардам тутумунун субъекти болуп туруп, консультациялык укуктук жардам берет жана квалификациялуу юридикалык жардам берүүдө көмөк көрсөтөт.

Мамлекет тарабынан кепилденген юридикалык жардам көрсөтүү жөнүндө өтүнмөлөрдү кабыл алуу, аларды иштеп чыгуу, ыкчам кароо жана зарыл учурларда, башка ыйгарым укуктуу органдарга кайра жиберүү, ошондой эле белгиленген өтүнмөлөрдү кароонун жыйынтыгы боюнча андан аркы мониторинг жүргүзүү уюштурулат.

Консультациялык-укуктук жардам укуктук маалымат берүү же жазуу жана/же оозеки формада, анын ичинде жеткиликтүү электрондук-коммуникациялык түйүндөрдү пайдалануу аркылуу укуктук консультация берүү түрүндө көрсөтүлөт.

«Ыкчам байланыш – 115» ишин жакшыртуу арыз ээлеринин аларга керектүү бөлүм же аймактык өкүлчүлүк, же мамлекет тарабынан кепилдик берилген юридикалык жадам берүү тутумунун субъекттери менен жеңил кошууга мүмкүндүк берет, ошондой эле Акыйкатчы Институтунун укуктук агартуу боюнча жана сапаттуу консультациялык-укуктук жардам көрсөтүү иш-милдетин камсыз кылууга мүмкүндүк берет.

II ГЛАВА

Статусту бекемдөө жана мыйзамдарды өркүндөтүү

Кыргыз Республикасында адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин сактоого парламенттик контролду жүзөгө ашыруу боюнча Акыйкатчыга бекитилген конституциялык статустун (Кыргыз Республикасынын Конституциясы, 109-берене) бар экенине карабай, Акыйкатчы институтунун көз карандысыздыгынын кепилдиктеринде жана ыйгарым укуктарында олуттуу бир катар чектөөлөр бар. Негизинен, колдонуудагы

мыйзам («Кыргыз республикасынын Акыйкатчы (Омбудсмени) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы) Жогорку Кеңеш баяндаманы жактырбай койгон учурда жана Акыйкатчы антын бузганда, Акыйкатчынын ыйгарым укуктарын мөөнөтүнөн мурда токтотуу мүмкүндүгүн карайт. Факты боюнча мындай мүмкүнчүлүктөр өлкөнүн саясий жактан калыс башкы укук коргоочусун четтетүү үчүн шылтоо болуп калышы мүмкүн. Ошол эле маалда Париж принциптерине ылайык (БУУ Генералдык Ассамблеясынын 1993-жылдын 20-декабрындагы 48/134 Резолюциясына тиркеме) улуттук укук коргоо мекемелерине толук көз карандысыздык жана Акыйкатчы кызмат ордунда ишөө мөөнөтүнүн өзгөрбөстүгү кепилдениши керек. 2012-жылы Улуттук укук коргоочу мекемелердин Глобалдык альянсы Акыйкатчы институтуна «Б» статусун ыйгарган (Париж принциптерине толук эмес шайкеш келүү).

Башка маселе, айрым мыйзамдуу ыйгарым укуктарды ишке ашыруу менен байланышкан. Алсак, Акыйкатчы адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин сактоо боюнча ар жылдык баяндаманын алкагында мамлекеттик органдар үчүн сунуштаманы туюнтат («Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 11-беренесинин 4-пункту). Бирок аларды иш жүзүндө аткаруу мамлекеттик органдардын өзүнүн кароосунда калат жана алар айрым учурларда такыр эле эсепке алынбай калат. Айрым учурларда мамлекеттик органдардын кызмат адамдары Акыйкатчынын Аппарат кызматкерлерине айрым ыйгарым укуктарынын жайылышын таануудан баш тартышат, бул алардын түздөн-түз иш-милдеттерин аткаруу мүмкүнчүлүгүн чектейт.

Көрүү: 2025-жылдын аягына Акыйкатчы Институту Париж принциптерине толугу менен шайкеш келет жана «А» статусунда аккредитациядан өткөн. Акыйкатчы иш жүзүндө ишке ашырылуучу ыйгарым укуктардын, анын ичинде уюмдарга, мекемелерге жана адамдарга кечиктирилбей кирүүгө укуктун максималдуу кеңейтилген спектрине ээ; мындай ыйгарым укук кызматкерлердин функционалдык милдеттенмелеринин алкагында жайылтылат. Акыйкатчынын сунуштамалары мамлекеттик органдардын алкактарында эсепке алынат.

Бул багыт төмөнкү милдеттерди туюнтат: (2.1) мыйзамдарды өркүндөтүү жана «А» статусун алуу; (2.2) Акыйкатчынын сунуштамаларынын аткарылышы үчүн шарттарды түзүү.

2.1-милдет. Мыйзамдарды өркүндөтүү жана «А» статусун алуу

Конституциянын 109-110-беренесине шайкеш келтирүү үчүн, эски мыйзамдын ордуна «Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Конституциялык принципалдуу жаңы Мыйзамын кабыл алуу муктаждыгы бышып жетилди. Конституциялык жаңы мыйзам 2012-жылдагы «Париж

принциптерине»³ жана «Белград принциптерине»⁴ шайкеш келиши керек, бул парламент менен өз ара аракеттенүү механизми жана жарандык коом менен жигердүү кызматташуу болгондо, Акыйкатчы институтунун көз карандысыздыгын камсыз кылууга мүмкүндүк берет.

30.07.2023-жылы Жогорку Кеңештин сайтында (демилгечилер: Жогорку Кеңештин депутаттары Б.Сыдыков, Э.Сатыбалдиев, У.Ормонов, А.Түмөнбаев, М.Маматалиев, Н.Кадырбеков) «Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзам долбоору коомдук талкууга чыгарылган»⁵. Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы жөнүндө конституциялык мыйзамынын кабыл алынышы менен бардык ички локалдык актылар жана алардын жаңы мыйзамга шайкештиги үчүн жол-жоболор кайра каралып чыгышы керек. Мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана башка уюмдар менен ар жылдык баяндаманын жана атайын баяндамалардын, аракеттенүү актыларынын, иликтөө жыйынтыктарынын, инспекциялардын жана укук коргоочу корутундулардын сунуштамалары боюнча кайтарым байланышты жүзөгө ашыруу боюнча жаңы механизмдер иштелип чыгышы зарыл.

Бул ишти аткаруу Акыйкатчы жөнүндө мыйзамды адам куугун коргоо жана улуттук укук коргоочу уюмдардын иштеши боюнча эл аралык стандарттарга жана милдеттенмелерге шайкеш келтирүүгө мүмкүндүк берет, жана Акыйкатчы Институтун «А» статусу улуттук укук коргоочу мекемесинин Ири альянсында Акыйкатчы Институтун аккредитациялоо үчүн өбөлгөлөрдү түзөт.

2.2-милдет. Сунуштамалардын аткарылышы үчүн шарттарды түзүү

Мыйзамдар менен иштөөдөн сырткары, Акыйкатчынын бардык сунуштамалары менен жыйынтыктары кошумча чаралардын эсебинен күчөтүлөт:

- алардын конкретикасын, толуктугун, даректүүлүгүн жана коштоочу формулировкаларды (эгерде кеп ченемдик укуктук актыларга сунуштар жөнүндө болуп жатса) камсыз кылуу үчүн сунуштамаларды даярдоонун стандарттарын иштеп чыгуу;
- секторлор жана уюмдар кесилишинде сунуштамаларды аткаруу боюнча мониторинг жүргүзүү, статистиканы баалоо жана жүргүзүү механизмдерин киргизүү;
- сунуштамалардын, ар жылдык баяндамадагы жана Жогорку Кеңештин токтомду кабыл алышы менен коштолгон атайын баяндамалардагы маалыматтардын аткарылышы жөнүндө маалыматтарды берүү үчүн Жогорку Кеңеш жана анын комитеттери менен кызматташуу иш-тажырыйбасын кеңейтүү (3.1-милдетти кара);

³ Принципы, касающиеся статуса национальных учреждений, занимающихся поощрением и защитой прав человека [Парижские принципы]. Приложение к резолюции 48/134 Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 года

⁴ Белградские принципы взаимодействия национальных правозащитных учреждений и парламентов, 22-23 февраля 2012 года, см.: <https://www.forum-asia.org/uploads/wp/2017/01/Belgrade-Principles-Final.pdf>

⁵ <http://kenesh.kg/ru/article/show/10906/na-obshtestvennoe-obsuzhdenie-s-30-iyunya-2023-goda-vinositsya-proekt-konstitutsionnogo-zakona-kirgizskoy-respubliki-ob-akiykatchi-ombudsmene-kirgizskoy-respubliki>

- мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана башка уюмдардын сунуштамаларды аткарышынын жыйынтыктары жөнүндө коомго жана кызмат адамдарына маалымат берүү.

Ушул иштен улам Акыйкатчынын иштелип чыгуучу сунуштамаларынын сапаты жана аларды аткаруу пайызы жогорулатылат.

III ГЛАВА

Жогорку Кеңеш, мамлекеттик жана мамлекеттик эмес субъекттер менен өз ара аракеттенүү, эл аралык кызматташтык

Өзүнүн бийик статусунан улам Акыйкатчы Институту ар кандай субъекттер менен мамлекеттик да, жана мамлекеттик эмес да деңгээлдерде жигердүү иштешет. Мында ушул сыяктуу коммуникациялар арыздарды кароонун, ар жылдык жана атайын баяндамаларды даярдоо, жана адам укуктары жаатындагы айрым өзгөрүүлөрдү илгерилетүү алкагында гана жүрөт.

Ошол эле маалда Акыйкатчы институту үчүн маанилүү болгон Жогорку Кеңеш сыяктуу субъект менен, ар жылдык баяндамаларды кароо жол-жоболорунан сырткары, туруктуу пикирлешүүнү орнотууга болбоду. Мыйзамдарды өркүндөтүүгө көмөк көрсөтүү боюнча багыттоо практикалык ишке ашырууну толук кандуу ала алган жок («Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 8-1-беренеси).

Ошондой эле Акыйкатчынын үнү кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин (мындан ары – Министрлер Кабинети) жана аткаруу бийлигинин өзүнчө органдарынын күн тартибинин кезектеги маселелерин кароодо жетиштүү байкалбайт. Өзүнчө мамлекеттик кызмат адамдары тарабынан Акыйкатчынын максаттарын жана милдеттерин түшүнбөй калуу көп жолу байкалды, ал жабык атмосфера менен кызматташтыкты каалабагандыгын туюндурат. Буга мамлекеттик органдардын кызмат адамдарынын ортосундагы адам укугунун концепциясын түшүнүүнүн жалпы жетишсиз деңгээли топтолот.

Жарандык коом менен кызматташууга салттуу түрдө көңүл бурулат, бирок өз ара аракеттенүү азыркы учурга чейин кырдаалдык болчу. Өкмөттүк эмес сектордун өкүлдөрүн тартуу жана алардын адам укугу маселелери боюнча жана Акыйкатчы институтунун иши боюнча пикирлерин жана көз караштарын эске алуу үчүн туруктуу иштеген аянтча менен жол-жоболорду азырынча түзүүгө болбоду.

Көрүү: 2028-жылдын аягына карата Жогорку Кеңеш жана башка мамлекеттик органдар менен өз ара аракеттенүүнүн дайыма иштеп туруучу, ар жылдык жана атайын баяндамалардын угулушун күтпөстөн, актуалдуу маселелерди жана адам укуктары жаатындагы сунуштамаларды жогорку деңгээлде айтууга мүмкүндүк берүүчү механизмдери белгиленген. Мамлекеттик органдардын ишинде адам укуктарын жана эркиндиктерин сактоо маселелери актуалдыштырылган. Акыйкатчы

институту жана жарандык коом уюмдары проактивдүү иштерди бири-бирине айтуу менен жүзөгө ашырышат.

Бул багыт төмөнкү милдеттерди туюндурат: (3.1) Жогорку Кеңеш менен тутумдук кызматташууну колдоодо жаңы мамилелерди киргизүү; (3.2) Министирлер Кабинети, аткаруу бийлик органдары жана укук коргоо органдары менен өз ара аракеттенүүнү чыңдоо жана адам укуктары боюнча кызмат адамдарынын дараметин жогорулатуу. (3.3) жарандык коомдун уюмдары, өнүктүрүү боюнча эл аралык өнөктөштөр, билим берүү мекемелери, академиялык жана эксперттик чөйрө менен өз ара аракеттенүү форматтарын кеңейтүү; (3.4) секторлор аралык кызматташтыкты жөнгө салуу.

3.1 милдет. Жогорку Кеңеш менен тутумдук түрдө кызматташууну колдоого жаңы мамилелерди киргизүү.

Акыйкатчынын табияты парламент менен ургалдуу жана туруктуу кызматташууну колдоо зарылдыгын шарттайт. Жогорку Кеңеш, анын комитеттери, фракциялар жана депутаттар менен толук кандуу пикир алышууларды белгилөөдөн Акыйкатчы Институтунун курч маселерди көтөрүү жана тигил же бул өзгөртүүлөрдү, анын ичинде мыйзамдуу деңгээлде илгерилетүү мүмкүнчүлүгү көз каранды болот. Мында Акыйкатчы Институтунун саясий таасирден көз карандысыздыгын кепилдөө маанилүү. Төмөнкү чаралар мындай түрдөгү кызматташууну чыңдоо үчүн багытталган.

Биринчиден, мыйзамдарды өркүндөтүүнүн, мыйзамдардын аткарылышын баалоонун жана Акыйкатчынын парламентте жактырылган сунуштамаларын көзөмөлдөөнүн алкагында парламент жана бардык комитеттер менен өз ара аракеттенүү күчөтүлөт.

Жогорку Кеңешке «Белград принциптерине» ылайык түрдүү комитеттер менен туруктуу иштөө модели сунушталат. Бул тигил же бул комитеттин компетенциясына кирген адам укугунун жана эркиндигинин спецификалык өнүктөрүнүн алкагында сунуштамаларды талкуулоону жана демилгеленүүнү камтып турат.

Ошондой эле Акыйкатчы институтунун ишине адам укуктарынын жана эркиндиктеринин жана коомдук кызыкчылыктардын көз карашынан жогорку мааниге ээ болгон мыйзам долбоорлору боюнча укук коргоочу экспертизаларды жүргүзүү иш-тажырыйбасы киргизилет. Мыйзам чыгаруу ишинин пландарын, мыйзам долбоорлорунун тексттерин, жана мындай мыйзам долбоорлорун парламенттик аянтчада (биринчи кезекте комитеттерде) талкуулоого катышууну Акыйкатчы Институтуна жиберүү жол-жоболорун Жогорку Кеңеш менен макулдашуу керек.

Акыйкатчы Институту ар жылдык жана атайын баяндамалардын жана башка ал боюнча Жогорку Кеңештин жана анын комитеттеринин токтомдору жана башка чечимдери кабыл алынган сунуштарынын алкагында сунуштамалардын аткарылышын көзөмөлдөйт. Алардын аткарылышы боюнча маалыматтар парламентке жиберилип турат, жана анын негизинде сунуштарды толук жана өз учурунда жалгаштырууга багытталган парламенттин кошумча чечимдерин кабыл алуу демилгеленет.

Анын түшүнүктүүлүгүнө жана чечимдерди кабыл алууга түз таасирине жетишүү үчүн, Акыйкатчы Институтунун сунуштамаларынын өзүн даярдоонун стандарттары жакшыртылышы керек. (2.2.милдетти кара).

Парламенттик баалоону жүзөгө ашырууга көмөк көрсөтүү бөлүгүндө Акыйкатчы Институту Жогорку Кеңешке тандамал мыйзамдардын, алар күчүнөн киргенден кийин бир жылдан кем эмес мөөнөт өткөндө адам укуктарына жана эркиндиктерине таасир этүүсүн биргелешип көзөмөлдөө иш-тажырыйбасын сунуштайт. Бул иш методологиялык жактан Жогорку Кеңештин парламенттик контролдоо функциясын ишке ашыруу алкагында баалоо инструменттерин пайдалануу концепциясына таянышы мүмкүн (Жогорку Кеңештин 2019-жылдын 20-ноябрындагы №3362-4 токтому). Баалоонун жыйынтыктары менен сунуштамалары тармактык комитеттерге берилет, зарылдыкта институттун проактивдүү ишине киргизилет (1.3 милдетти кара).

Ушул иштин негизинде адам укуктары жана эркиндиктери парламенттин жана ар бир комитеттин мыйзам чыгаруу жана баалоо ишинде артыкчылыктуу иштеринин бири болуп калат.

Экинчиден, Акыйкатчы Институту ар жылдык жана атайын баяндамалардан сырткары зарылдыкка жараша депутаттарга маалыматтык-аналитикалык документтерди берип турат.

Анын жардамы менен парламентарийлер адам укуктары жана эркиндиктери боюнча, чуулгандуу кейстер жана иштеги кезектеги көрсөткүчтөр боюнча кезектеги мүнөздүү багатталуулар жөнүндө маалыматтарды алып турушат.

Жогорку Кеңештин депутаты адам укуктары жана эркиндиктери жаатындагы кезектеги мүнөздүү багатталмалар жана Акыйкатчы Институтунун ишинин көрсөткүчтөрү жөнүндө маалымат алып турушат.

Бул иштин Натыйжасында Жогорку Кеңештин жана Акыйкатчы Институтунун ортосундагы ишеним арткан кызматташуу адам укуктары жана эркиндиктери жаатындагы тутумдук көйгөйдү ыкчам табуу жана чечүү фокусу менен чыңдалат.

3.2 милдет. Министирлер Кабинети, аткаруу бийлик органдары жана укук коргоо органдары менен өз ара аракеттенүүнү чыңдоо, бул түзүмдөрдүн кызмат адамдарынын адам укуктары боюнча дараметин жогорулатуу

Акыйкатчынын мамлекеттик саясий тутумдагы абалы, жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо боюнча анын иши алды менен мамлекеттик институттар менен болгон өз ара аракетин өнүктүрүүнү аныктайт. Ошого байланыштуу Президенттин Администрациясы, Жогоку Кеңеш жана Министрлер Кабинети, Кыргыз Республикасынын сот тутуму өз ара байланыштар тутумун курууда негизги өнөктөштөр болуп саналат. Акыйкатчы Институтунун аймактык өкүлчүлөктөрүнүн

жергиликтүү мамлекеттик администрациянын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өз ара мамилелерин өнүктүрүү дагы Акыйкатчы Институтунун ишинин артыкчылыктуу багыты болуп саналат.

Мамлекеттик бийликтин аткаруу органдарынын отчетторун изилдөө, альтернативдик отчетту даярдоо жана жарандардын укуктарын аймактык деңгээлде сактоо менен кырдаалды баалоо боюнча иш ишке киргизилет.

Жалпысынан Акыйкатчы Институту өз ишин башка мамлекеттик органдарга натыйжалуулукту жогорулатуу моделин тапшыруу менен, стратегиялык түрдө түзүшү керек. Себеби өлкөдө болуп жаткан өзгөрүүлөрдү эске алуу менен, Аппаратты өнүктүрүү принциптерин жана багыттарын аныктоочу жаңы документти иштеп чыгуу зарылдыгы бышып жетилди.

Мамлекеттик бийликтин аткаруу органдары менен өз ара аракеттенүүнүн негизги формасы Акыйкатчы Институтунда өндүрүштө турган арыздар боюнча коммуникацияны кармоодо турат. Мындай иш башка иштер сыяктуу эле сөзсүз улантылат. Ошол эле маалда Акыйкатчы Институтунун проактивдүү ишине түрткү берүүчү кызматташуу жана пикирлешүү механизмин өнүктүрүү зарыл (1.3-милдетти кара), ал төмөнкү чараларды камтыйт:

Биринчиден, тамырланган мамиллерден сырткары, Акыйкатчы институту көйгөйлүү маселелерди көтөрөт жана адам укугу чөйрөсүндөгү чечимдерди илгерилетет. Ал үчүн Министрлер Кабинети менен биргеликте, жарандык секторду тартуу менен, Кыргыз Республикасынын адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоону өнүктүрүү чөйрөсүндөгү Концепциянын долбоорун Президенттин Жарлыгы менен бекитүү сунушу менен, иштеп чыгуу жүзөгө ашырылат.

Ошондой эле Министрлер Кабинетинин ченемдик укуктук актыларынын жана адам укуктарынын жана эркиндиктеринин жана коомдук кызыкчылыктардын көз карашынан жогорку мааниге ээ болгон ведомстволук актылардын тандамал долбоорлоруна укук коргоочу баалоону жүзөгө ашырат. Министрлер Кабинетинин жана ведомстволордун ченем жаратуу ишинин пландарын Институтка убагында жиберүү зарылдыгы жөнүндө Министрлер Кабинети менен өз ара түшүнүшүүгө жетишүү зарыл.

Ошондой эле алар адам укуктарын жана эркиндиктерин түздөн-түз козгогон учурда, Акыйкатчы Институту программалык жана стратегиялык документтерди ишке ашыруунун натыйжалуулугу жана толуктугу боюнча баалоочу иш-чараларды жүргүзөт. Баалоонун натыйжалары Министрлер Кабинети жана аткаруу бийлигинин тийиштүү органдары менен талкууланат.

Бул иш-чаралар комплексинин натыйжасында Акыйкатчы Институтунда Министрлер Кабинети, мамлекеттик бийликтин аткаруу органдары жана укук коргоо органдары менен өз ара аракеттенүү аркылуу проактивдүү иштин алкагында демилгелерди илгерилетүү мүмкүнчүлүгү кеңейет.

Экинчиден, Акыйкатчы Институту Министрлер Кабинетинин, мамлекеттик органдардын жана укук коргоо органдарынын ишинде адам укугунун маселелерин актуалдаштыруу боюнча чараларды жүзөгө ашырат.

Ал үчүн Министрлер Кабинети менен кызматташууда өндүрүштөн ажыратпастан окутуу жана Акыйкатчы Институтуна алардын кызматкерлери жөнүндө көбүрөөк даттануулар түшүп жаткан мамлекеттик органдардын өздүк курамы үчүн адам укуктары жана эркиндиктери маселелери боюнча билим деңгээлин текшерүү программалары иштелип чыгат. Укук коргоо органдарынын кызматчыларына өзгөчө көңүл бурулат. Мамлекеттик, муниципалдык кызматкерлерди жана укук коргоо органдарынын кызматчыларын милдеттүү аттестациядан өткөрүүгө адам укуктарынын маселелерин интеграциялоо – мүмкүн болуучу механизмдердин бири болушу мүмкүн.

Буларга кошумча катары Акыйкатчы Институту кодонуудагы мамилелерди жана жаңы «Адам укуктарын жана эркиндиктерин сактоо индекси» пайда болгондугунун эсебинен аткаруу бийлигинин мамлекеттик органдарынын, ички иштер органдарынын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын ишти баалоосунун көрсөткүчтөрүн кеңейтүүнү сунуштайт. Институт бул индексти киргизүү методологиясынын долбоорун сунуштайт. Мында бул көрсөткүчтөр үчүн маалыматтын булагы болуп Институттун өзүнүн жана башка укук коргоо уюмдарынын жана мекемелердин маалыматтары кызмат кылышы мүмкүн.

Бул иштин натыйжасында аткаруу бийлигинин мамлекеттик органдарынын, өзгөчө укук коргоо органдарынын кызмат адамдарынын адам укуктарын сактоо маселелери боюнча дараметин жогорулатууга мүмкүн болот. Жаңы «Адам укуктарын жана эркиндиктерин сактоо индекси» илгерилетүү сыяктуу чаралар бийлик органдарынын жана укук коргоо органдарынын адам укугуна жоопкерчилигин жогорулатууга мүмкүндүк берет.

3.3-милдет. Жарандык коомдун уюмдары, өнүктүрүү боюнча эл аралык өнөктөштөр, мамлекеттик жана мамлекеттик эмес билим берүү мекемелери, академиялык жана эксперттик чөйрөлөр менен өз ара аракеттенүү форматтарын, ошондой эле эл аралык кызматташуу форматтарын кеңейтүү

Институт жарандык коомдун уюмдары, ошондой эле өнүктүрүү боюнча эл аралык өнөктөштөр менен, биринчи кезекте укук коргоо багытында өз ара жигердүү иштешип турат. Айрым аракеттер ишке ашырылууда, анын ичинде биргелешкен аналитикалык иштер, Аппараттын кызматкерлеринин дараметин жогорулатуу боюнча иш-чаралар, тегерек үстөлдөр жана семинарлар ж. б. өткөрүлүүдө. Ага удаалаш эле Институт башка өлкөлөрдүн, анын ичинде Орто Азиянын улуттук укук коргоочу мекемелери менен кызматташууну чыңдоого аракеттенип турат. Мындай кызматташууну улантуу менен бир нече кошумча чаралар аркылуу тутумдук өз ара аракеттенүү жолго коюлат.

Биринчиден, Институттун жарандык коомдун уюмдары (укук коргоо багытындагы уюмдар менен) жана өнүктүрүү боюнча эл аралык өнөктөштөр менен туруктуу өз ара иштеши колдоодо болот. Аларга ар жылдык негизде өз пландарын Институттун

пландары менен, биринчи кезекте Стратегияны аткаруу алкагында кабыл алынуучу пландары менен интеграциялоо сунушталат.

Биргелешкен ишти жүзөгө ашырууда туруктуу коммуникацияны кармап туруу, биргелешкен иштин жүрүшүн жана натыйжаларын көзөмөлдөө, мисалы, өз ара аракеттенүү жана жарандык коом менен кызматташуу платформалары аркылуу көзөмөлдөп туруу зарыл.

Акыйкатчы Институтунун мамлекеттик эмес субъекттер менен өнөктөшүүсүнүн натыйжасында жыйынды маалыматты дайыма алмашып туруу тутумдук түрдө ишке ашырылат.

Экинчиден, Акыйкатчыда жарандык коомдун укук короочу уюмдары менен өз ара аракеттенүү жана кызматташуу платформасы түзүлөт. Мындай платформалар жарандык коомдун уюмдары менен адам укуктарынын жалпы маселелери боюнча үзгүлтүксүз кызматташууну кармап турууга, сунуштамаларды биргелешип иштеп чыгууга, Стратегиянын аткарылышынын натыйжалуулугун көзөмөлдөөгө, мониторинг жүргүзүүгө жана коммерциялык эмес сектордун Акыйкатчынын баяндамаларынын долбоорлорун жана башка аналитикалык документтерди даярдоого катышуусун камсыз кылууга мүмкүндүк берет.

Мындай өз ара пикирлешүү механизмдери ага Кыргыз Республикасы кошулган эл аралык конвенцияларга ылайык адамдын укуктарынын жана эркиндиктеринин айрым тармактары боюнча түзүлүшү мүмкүн. Аянтчалар тийиштүү маселелерге адистешкен жарандык коом уюмдарынын, илимий жана билим берүү мекемелеринин өкүлдөрүнөн, көз карандысыз эксперттерден турат.

Були иш-чарадан улам Институт өз ишинде биринчи кезекте проактивдүү багытын алкагында жарандык коомдун, академиялык жана окуу чөйрөсүнүн дараметин пайдаланат.

Үчүнчүдөн, аналитикалык, изилдөө жана мониторинг жүргүзүү жана жарандык коомдун уюмдары, академиялык жана эксперттик чөйрө менен укук коргоочулук агартуу ишинин алкагында өнөктөштүк кеңейтилет.

Негизинен, Акыйкатчы Институту бирдиктүү маалымат «хабын» – сот өндүрүшүнүн, түрдүү темалардын, аймактардын жана жабырлануучулардын социалдык-демографиялык мүнөздөмөлөрүнүн кесилишинде адам укуктарын жана эркиндиктерин бузуу фактылары боюнча маалыматтар базасын түзүү боюнча кызматташтыкты орнотот (маалымат ар түрдүү булактардан чыгат). Бул максаттар үчүн маалыматтарды топтоонун жана классификациялоонун бирдейлештирилген усулдугу жана Бирдиктүү реестр иштелип чыгат. «Хабдын» алкагында топтолгон маалыматтар Институттун аналитикалык ишинде, ошондой эле «Адамдын укуктарын жана эркиндиктерин сактоо индексин» киргизүүдө пайдаланылышы мүмкүн (3.2-милдетти кара).

Андан сырткары, Акыйкатчы Институту адам укуктарынын жана эркиндиктеринин актуалдуу маселелерин жана Акыйкатчы институтунун ишин илимий иштердин тематикаларында жана окутуунун программаларында чагылдыруу үчүн академиялык жана билим берүү мекемелер менен, анын ичинде мамлекеттик органдар жана укук коргоо тутуму үчүн кадрларды даярдоо менен алектенген мекемелер менен

консультацияларды өткөрөт. Өз кезегинде Акыйкатчы Институту бул жааттагы академиялык жана изилдөө иштеринин авторлоруна жана билим берүү мекемелеринде билим берүү программаларын иштеп жатканда усулдук жардам көрсөтөт.

Мамлекеттик жана мамлекеттик эмес билим берүү уюмдары жана жарандык коомдун уюмдары менен кызматташуунун алкагында адам укугу боюнча окутуу программалары баштапкы, орто, орто-кесиптик жана жогорку билим берүү мекемелеринде иштелип чыгып, ишке киргизилет. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын катышуусу менен ар жылдык негизде укук коргоо боюнча көчмө агартуу иш-чаралары өткөрүлөт жана «Укук кербени» аталышындагы консультациялар жүргүзүлөт.

Билим берүү чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган, билим берүү мекемелери жана жарандык коомдун уюмдары менен иштеп чыгуу үчүн негизги багыт болуп «Адам укугу» курсун орто, орто-кесиптик, жогорку окуу жайларынын Мамлекеттик билим берүү стандартына киргизүү маселеси болот.

Бул иш академиялык, билим берүү жана изилдөө чөйрөлөрүнүн адам укуктары жана эркиндиктери, Акыйкатчы Институтунун иши маселелериндеги кызыгууларын жогорулатууга мүмкүндүк берет жана адам укуктары жана эркиндиктери жаатындагы окутуу программаларын жакшыртууга түрткү берет. Кыргыз Республикасында ушундай тематикага адистешкен адамдардын академиялык чөйрөсү пайда болот.

Төртүнчүдөн, эл аралык кызматташуу жигерденет. Улуттук укук коргоо мекемелери жана башка өлкөлөрдөн бейөкмөт укук коргоочулар менен байланыштарды, анын ичинде дайыма иштеп туруучу платформаларды жана адам укугун коргоо чөйрөсүндөгү тажрыйба жана билимдерди алмашуу үчүн шарттарды түзүү багыты боюнча байланыштарды чыңдоо негизги багыттардын бири болуп калат. Мындай иштин элементтеринин бири болуп Акыйкатчы институтунун окуу борборунун базасындагы мекеме («Укук коргоо билимдеринин жана мыкты тажрыйбалардын Борбордук Азиялык хабы» - жумушчу аталышы) саналат. Анын жардамы менен улуттук укук коргоо мекемеси жана Борбордук Азиянын бейөкмөт укук коргоочулары өзүдөрүнүн кесиптик билимдерин кеңейте алышат.

Чет мамлекеттердеги Кыргыз Республикасынын жарандарынын укуктарынын жана эркиндиктеринин, Кыргыз Республикасынын аймагында жүргөн чет өлкөлүктөрдүн укуктарынын корголушун күчөтүү максатында Акыйкатчы Институтунун жана Борбордук Азия менен Россия Федерациясынын улуттук укук коргоочу мекемелеринин ортосунда адам укугунун бузулушу боюнча биргелешкен иликтөөлөрдү жүргүзүү механизмдери киргизилет.

Эл аралык кызматташуунун дагы бир багыты Кыргыз Республикасынын адамдын жана жарандын укуктары жана эркиндиктери жаатындагы эл аралык келишимдерде көрсөтүлгөн стандарттарды аткаруусу боюнча альтернативдик баяндамаларды зарылдыкка жараша берүү, ошондой эле БУУ атайын баяндамачылары жана БУУ келишимдик органдары менен байланыштарды кармап туруу болуп саналат.

Бул иш улуттук укук коргоо мекемелери жана Борбордук Азиядагы бейөкмөт укук коргоочулар жана башка өлкөлөр менен эл аралык кызматташтыкты, билимдерди алмашууну жана адам укугу чөйрөсүндө тажрыйба алмашууну институционалдаштырууга мүмкүндүк берет.

3.4-милдет. Сектор аралык кызматташтыкты жөнгө салуу

Адам укуктары жана эркиндиктери маселеси мамлекеттик жана мамлекеттик эмес субъекттердин катышуусунда ачык айтуу менен гана чечилгендиктен, Акыйкатчы Институту секторлор аралык өнөктөштүктү, анын ичинде төмөнкү чаралардын жардамы менен өнүктүрүүгө түрткү берет.

Биринчиден, арыз ээлерине Акыйкатчынын мандаты менен түздөн-түз байланышпаган, бирок жабыр тарткандардын артыкчылыктуу керектөөлөрүнүн көз карашынан маанилүү болгон чөйрөлөр боюнча жардам көрсөтүүдө туюнтулган кайра жиберүү тутуму түзүлөт.

Мисалга алсак, гендердик зомбулукта жабыркаган аял Акыйкатчы Институту тарабынан анын арызы каралгандан башка, кризистик борборго, психологиялык, социалдык жана укуктук жардам көрсөтүүчү уюмга ж. б. жиберилиши мүмкүн. Акыйкатчы Институту көрсөтүлгөн жардамды белгилеп калуу үчүн, өнөктөштөр, анын ичинде жарандык коомдун уюмдары жана мамлекеттик органдар менен кайра жиберүү жана кайтарым байланыш механизмдерин бекитүүсү керек. Ошентип, өнөктөштөргө кайра жиберүү тутуму арыздарды кароонун комплекстүү моделине шайкеш келет (1.1.-милдетти кара).

Бул иштин натыйжасында арыз ээleri зарылдыкта комплекстүү жардам алышат.

Экинчиден, ведомстволор аралык жана секторлор аралык жумушчу топторду түзүүнү демилгелөө тажрыйбасын киргизүү керек. Алар аркылуу адам укугу менен жагдайды көзөмөлдөө, өз ара аракеттенүүнүн кадимки формалары жетишсиз болгон учурда биргелешкен чечимдерди иштеп чыгуу жана Акыйкатчы Институтунун өндөрүшүндө болгон арыздардын алкагында аракеттенүү боюнча кызматташуу кармалып турат. Мындай түрдөгү түзүмдөр Акыйкатчынын жана негизги мамлекеттик органдардын биргелешкен буйруктарынын негизинде, же Акыйкатчы тарабынан өз алдынча түзүлүшү мүмкүн.

Ведомстволор аралык жана секторлор аралык жумушчу топтордун курамына, компетенцияларына тийиштүү маселелер кирген мамлекеттик органдардын жана мекемелердин, ошондой эле жарандык коомдун тармактык уюмдарынын өкүлдөрүн киргизүүнү камсыз кылуу зарыл. Мында мыйзамдар менен белгиленген чектөөлөрдү эске алуу менен, прокуратура органдарынын катышуусунун укуктук негиздерин иштеп чыгуу зарыл.

Бул иштин натыйжасында секторлор аралык жана ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүнүн жана чечимдерди биргелешип издөөнүн туруктуу каналдары түзүлөт.

Үчүнчүдөн, 10-декабрь Адам укугу күнүнө арналган «Кыргыз Республикасында адам укуктары боюнча улуттук диалогду» ар жыл сайын өткөрүү механизми киргизилет. Бул иш чара аркылуу негизги мамлекеттик органдар, жарандык коомдун уюмдары жана өнүктүрүү боюнча эл аралык өнөктөштөр түрдүү тармактардагы адам укугу менен жагдайды талкуулай алышат жана макулдашылган позицияларды иштеп чыгышат. Мындан башка маселелерден сыткары, ар жылдык жана атайын баяндамаларда берилген Акыйкатчынын сунуштамаларын мамлекеттик органдар жана башка түзүмдөр

аткарышынын алдын ала жыйынтыктары жана «Адам укугун коргоо индексинин» жыйынтыктары угулат (3.2-милдетти кара).

Бул иштин натыйжасында Кыргыз Республикасында адам укуктарын жана эркиндиктерин сактоону өркүндөтүүгө багытталган, жана бул чөйрөдө консенсустук позицияны иштеп чыгууга мүмкүнүк берүүчү пикирлешүүнү кармоонун туруктуу механизми иштеп турат.

IV ГЛАВА. КОРУТУНДУ ЖОБОЛОР

4.1 Өзгөрүүлөрдү башкаруу

Стратегияны ишке ашыруу каралган өзгөрүүлөрдү ишке киргизүүнүн толуктугун, натыйжалуулугун жана өз убагындалуулугун кармоо үчүн атайын чараларды талап кылат.

Өзгөрүүлөрдү башкаруунун негизги элементтеринин бири болуп төмөнкү эки деңгээлди камтыган пландоо тутуму саналат:

- 1) Стратегия колдонууда болгон бардык мөөнөткө стратегиялык планды кабыл алуу;
- 2) Акыйкатчы Институтунун мыйзамдардын ченемдеринен жана ички жол-жоболордон келип чыгуучу жана аракеттердин стратегиялык планынын пунктуларын так ачып берүүчү милдеттерин чагылдыруучу ар жылдык пландарын кабыл алуу.

Пландар иш-чараларды, мөөнөттөрдү, жооптуу тараптарды, күтүлүүчү натыйжаларды жана натыйжаларга жетишүү индикаторлорун камтып турушу керек.

Акыйкатчы институтунун ишинин ар жылдык пландары Стратегиянын ишке ашырылышын чагылдыруу менен, Жогорку Кеңештин кароосуна республикалык бюджеттен каржылоо бөлүгүндө эсепке алуу үчүн алдын ала жиберилет, ал «Белград принциптерине» шайкеш келет («Бюджеттик программа»).

Акыйкатчы локалдык актыларды кезектеги мыйзамдарга жана ушул Стратегияга шайкеш келтирүү үчүн аларга текшерүүлөрдү жүргүзөт.

Акыйкатчы институтунун стратегиялык бардык документтери, пландары жана локалдык документтери, усулдук колдонмолору мамлекеттик тилде даярдалып, бекитилет. Акыйкатчы Институтунун кызматтык ишинде зарыл болгон учурда, расмий тилге которулушу мүмкүн.

Ички мониторинг жана баалоо Акыйкатчы Институтунун атайын түзүмдүк бөлүмү тарабынан тутумдук негизде, чаралардын натыйжалуулугуна талдоо жүргүзүүчү жана аларды жакшыртуу боюнча сунуштарды жалпылоочу жана аналитикалык материалдарды, маалыматтарды чечимдерди кабыл алуу үчүн парламентке анан ары жиберүү үчүн Акыйкатчынын баяндамасынын долбооруна киргизүүчү түздөн-түз аткаруучуларынын маалыматынын негизинде жүзөгө ашырылат.

Ошондой эле өнүктүрүү боюнча эл аралык өнөктөштөрдүн жана жарандык коомдун уюмдарынын, анын ичинде жарандык коомдун укук коргоочу уюмдары менен өз ара аракеттенүү жана кызматташуу платформасынын алкагында катышуусунун эсебинен Стратегияны ишке ашыруунун ачыктыгы камсыз кылынат.

Стратегиянын аткарылышы жөнүндө маалымттын жыйынтыгын ар жылдык баяндамада, маалыматтык-аналитикалык бюллетенде парламент үчүн (3.1-милдетти кара) чагылдыруу жана жалпыга маалымдоо каражаттарында жана зарыл болсо Акыйкатчынын сайтында жарыялоо керек.

4.2. Стратегияны ишке ашыруудан күтүлүүчү натыйжалар

Стратегияны ишке ашыруунун натыйжасында төмөнкүлөр камсыз кылынышы керек:

- Акыйкатчы Институтунун адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоону камсыз кылуу жаатындагы ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу;
- Акыйкатчы жөнүндө ченемдик укуктук базаны колдонуудгы мыйзамдарга шайкеш келтирүү;
- натыйжалуу иштеп турган, кесипкөй кадрлар менен толукталган жана өз ишинде колдонулуучу Акыйкатчы Аппаратынын алдыңкы технологиясын куруу аркылуу адам укуктарын жана эркиндиктерин коргоо жаатында стратегиялык милдеттерди ырааттуу чечүү;
- Акыйкатчы Аппаратынын кызматкерлери тарабынан кызматтык милдеттерди аткаруунун тиешелүү деңгээлине жетүү;
- Акыйкатчы Институтунун жарандык коом менен өз ара аракеттенүү атмосферасын жана ачыктык камсыз кылуу үчүн шарттарды түзүү;
- Акыйкатчы Институтун финансы-экономикалык, техникалык камсыз кылууну өркүндөтүү үчүн негиздерди түзүү;
- Аппарат кызматкерлеринин кесиптик деңгээлин жогорулатуу;
- жарандар менен иштөөдө натыйжалуулукту жогорулатуу;
- иштин толук кандуу проактивдүү компонентинин калыптанышы;
- бирдиктүү иликтөө, кыйноо учурларына каршы күрөшүү;
- эмгек укуктарын координациялоо жана контролдоо;
- Институтта кызматты башкаруунун натыйжалуу жана оптималдуу тутумун түзүү.

4.3 Стратегияны ишке ашырууну ресурстук камсыз кылуу жана анын аткарылышын контролдоо

Стратегияны ресурстук камсыз кылуу мамлекеттик бюджетин, ошондой эле донордук уюмдардын каражаттарынан каралат.

Стратегия менен каралган иш-чараларды ишке ашыруу үчүн чет өлкөлөрдүн жана эл аралык уюмдардын техникалык жардам көрсөтүүсүнүн натыйжасында алынган каражаттар, донорлордун гранттык жардамдары тартылышы мүмкүн.

Стратегиянын иш-чараларын аткаруу боюнча пландар такталышы, өзгөрүүлөргө жараша кеңейтилиши жана толукталышы мүмкүн.

Стратегияны ишке ашырууга контроль Акыйкатчы тарабынан түздөн-түз жүрүзүлөт. Стратегияны турмушка ашыруу үчүн аракеттердин этап-этабы менен планын иштеп чыгуу пландалууда. Стратегиялардын жана пландардын толук кандуу ишке ашырылышына мониторинг жана координациялоо жүргүзүүнү Акыйкатчы тарабынан ыйгарым укук берилген түзүмдүк бөлүм жүргүзөт.

Стратегияны жана пландарды шашылыш ишке ашыруу көпчөлүк учурларда катышуучулардын бардыгынын өзгөрүүнүн зарылдыгын түшүнүүсүнө көз каранды болот. Өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттары Стратегиянын ишке ашырылышын камсыз кылууга багытталган бирин-бири толуктаган жана өнүктүрүүчү процесстер болуп саналат.

Стратегияны ишке ашыруу милдеттердин жана иш-чаралардын так тизмегин, катышуучулардын жоопкерчилик деңгээлин жана мамлекеттин улуттук программаларынын алкагында күтүлүүчү натыйжаларга жетүү мөөнөттөрүн караган бул планды ишке ашыруунун конкреттүү этаптары менен иш чаралар комплексин иштеп чыгууну талаптайт.

Стратегиянын алкагында милдеттерди аткаруу каржылоо ресурстарына жана булактарына керектөөлөрдү аныктоого таянат, өнөктөштөрдү тартуу, баалоочу көрсөткүчтөрдү иштеп чыгуу мүмкүнчүлүгүн болжолдойт. Түрдүү этаптарда тобокелдиктерди талдоону, ошондой эле түрдүү сценарийлерди салыштырууну кароо зарыл. Стратегияны жана пландарды аткаруу мониторинги дайым жүргүзүлүп турат (4.1. кара).

ГЛОССАРИЙ

Адам укугу – бул универсалдык, расмий таанылган, эл аралык коомдоштук тарабынан кепилденген, адамдарга ажырагыс тандык болгон, жалпы таанылган ченемдерге жана коомдук жашоонун стандарттарына ылайык адамдын толук кандуу жашоо шарты үчүн керектүү мүмкүнчүлүктөр.

Жаран – мамлекет тарабынан юридикалык укуктар жана милдеттер берилген инсан, ага анын укуктары жана кызыкчылыктары коргоо алдында турган ошол мамлекеттин эгемендүүлүгү жайылтылат.

Жарандын укугу – расмий таанылган жана жарандардын мамлекет тарабынан кепилденген, мамлекетте үстөмдүк кылган саясий режимге жана өлкөнүн социалдык-экономикалык абалына жараша коомдогу алардын саясий-укуктук статусу менен шартталган мүмкүнчүлүктөрү.

Стратегиялык пландоо – уюмдун максаттарынын, анын түпкүлүктүү мүмкүнчүлүктөрүнүн жана коомдук-саясий турмуштагы кырдаалдын ортосунда стратегиялык шайкештикти түзүүнүн жана кармап туруунун башкаруучу процесси, ошондой эле уюмдун ишин белилүү бир мөөнөткө болжолдоо.

Стратегия – максаттарга жетүүнү камсыз кылуучу иштин чөйрөсүнө, каражаттарына жана ишине тиешелүү, өнүгүүнүн узак мөөнөттүү багыттарынын сапаттык аныктамасы.

Кыргыз Республикасынын Акыйкатчы (Омбудсмен) институту – Кыргыз Республикасынын аймагында адамдын жана жарандын конституциялык укуктарынын жана эркиндиктеринин сакталышун контролдоо боюнча улуттук институт.

Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) – адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндиктеринин сакталышын парламенттик контролдоо боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 5 жылга шайлануучу жогорку мамлекеттик кызмат адамы.

Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын (Омбудсенинин) Аппараты – анын конституциялык ыйгарым укуктарын толук кандуу ишке ашыруу максатында Акыйкатчынын (Омбудсмендин) ишин камсыз кылуучу административдик мамлекеттик жумушчу орган.

Омбудсмен Институтун өнүктүрүүнүн стратегиялык планы – Институттун ишинин белгиленген мөөнөткө максаттарынын, милдеттеринин жана артыкчылыктуу багыттарынын тутуму, ал адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоону оптималдаштыруу максатында, Акыйкатчы Институтунун бийлик органдары, коммерциялык эмес жана эл аралык уюмдар менен кызматташтыкта ишин жакшыртууга багытталган.

Акыйкатчы Аппаратынын ишинин реактивдүү компоненти – адамдын жана жарандын бузулган укуктарын жана эркиндиктерин улуттук мыйзамдар менен каралган иш чаралардын белгиленген комплексин жүргүзүү аркылуу калыбына келтирүүгө багытталган иш.

Акыйкатчынын Аппаратынын ишинин проактивдүү компоненти – ченемдик, маалыматтык жана изилдөө иш чараларын өткөрүү жолу менен, адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин бузууну болтурбоого жана алдын алууга багытталган иш.

Уюмду реформалоо – уюмдун түзүмүн кайра түзүү жана оптималдаштыруу, ишти уюштуруунун сапаттык жаңы формаларын жана башкаруу усулдарын киргизүү.

Концепция (филос.) – кайсы-бир нерсени, кубулушту, процессти түшүнүүнүн, баяндоонун белгиленген ыкмасы; нерсеге же кубулушка негизги көз караш; аларды тутумдук түрдө чагылдыруунун жетектөөчү идеясы. «Концепция» термини ошондой эле жетектөөчү маанини жана илимий, көркөм, техникалык, саясий жана иштин башка түрлөрүндө конструктивдүү принципти белгилөө үчүн дагы пайдаланылат.

Концепция (юрид.) – туруктуу тенденциялардын талдоосуна, актуалдуу көйгөйлөрдү табууга жана социалдык-экономикалык жана саясий кесепеттерди болжолдоого негизделген, максаттардын, стратегиялык багыттардын жана алгылыктуу милдеттердин, аларды коомдук жашоонун аныкталган жаатында ишке ашыруу формаларынын жана усулдарынын тутуму.

Түзүмдүк-функционалдык усул – анын ишин уюштуруунун оптималдуу түзүмүн иштеп чыгуу максатында, ички мазмунун, түзүүчү компоненттерин, алардын өз ара аракеттенүү процессин үйрөнүү, кемчиликтерин жана жетишкендиктерин табуу аркылуу объектиге изилдөө жүргүзүү ыкмасы.

Ички менеджмент – уюмдун ички ишин башкаруунун формасы, усулдугу жана процесси.

Тышкы менеджмент – тышкы акторлор менен өз ара аракеттенүү процессин башкаруу формасы жана усулу.

Тышкы актор – алар менен конструктивдүү же деструктивдүү кызматташуу жүргүзүлгөн мамлекеттик, бейөкмөт же эл аралык уюмдар.

Адам укуктарын коргоо чөйрөсүндө эл аралык стандарттар – адам укуктарын жана эркиндиктерин сактоого бирдиктүү талаптарды жөндөөчү эл аралык ченемдик укуктук документтер жана жалпы таанылган, БУУ Уставына ылайык макулдашуучу бардык мамлекеттер үчүн милдеттүү болгон принциптер.

Транспаренттүүлүк – уюмдун ишиндеги ачыктык, айкындык.

Кадрларды которуштуруу – уюмдун кызматкерлерин тандоо жана жайгаштыруу процесси.

Мониторинг – 1. Күтүлүүчү натыйжаларга салыштырмалуу долбоордун ишке кандайча ашырылып жатканы жөнүндө маалыматтарды топтоо жана талдоо процесси;

2. каалаган натыйжаларга жетүү үчүн сапаттуу жетекчиликти камсыз кылуу максатында, изилденүүчү маселенин абалын башкаруу жана контролдоо боюнча маалыматтык-баалоочу каражаттардын жана түзүмдөштүрүлгөн процесстердин комплекси.

Программа – мамлекетти жана коомду өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу милдеттерин чечүүгө багытталган саясий, мыйзам чыгаруучу, социалдык, экономикалык, изилдөөчү жана башка уюштуруучулук иш чараларды каржылоонун ресурстары, мөөнөтү, аткаруучулары жана булактары боюнча байланышкан комплекс, экономикалык жана социалдык мамилелерди жөнгө салуу инструменти.

Натыйжалуулук – алынган натыйжанын (эффектинин) сарптоолорго мамилеси. Натыйжалуулуктун сандык көрсөткүчтөрү натыйжанын чоңдугун аныктоого жана экономикалык жана башка көйгөйлөрдү чечүүнүн мыкты варианттарын тандоого мүмкүндүк берет.

Автоматташтыруу – тапшырылган иш-милдеттерди автоматтык башкаруунун каражаттары менен айкашта жүзөгө ашыруучу эсептөө техникасынын каражаттары менен жабдуу тутуму.

Кылмыш-жаза мыйзамдарын гумандаштыруу – улуттук укук коргоо мыйзамдарына эркиндигинен ажыратуунун альтернативдүү кылмыш-жаза түрүн киргизүүгө багытталган ченемдик, жөнгө салуучу жана социалдык чаралардын комплекси.

Лоббирлөө – жеке өзү же жазуу түрүндө кайрылуу аркылуу же максаты кайсы бир мыйзамды кабыл алдыруу же четке кактыруу болгон кайсы бир топ же жеке жактар тарабынан башка ыкма менен (массалык петицияларды, публикацияларды уюштуруу ж.б.) парламентке же анын мүчөлөрүнө таасир этүү.

Институционалдаштыруу – кайсы бир уюмдун, өнөр жайдагы, агрардык сектордогу, коомдогу тармактын түзүлүү, калыптануу жана өнүгүү процесси.

Пробация кызматы – өз алдынча же ведомствого тиешелүү мамлекеттик, же коомдук уюм, анын иши камалгандарды, эркиндигинен ажыратуучу же чектөөчү жерлерде болуп келгендерди коомдогу жашоого адаптациялоого жана кайра социалдаштырууга багытталган.

Кыргыз Республикасынын Акыйкатчы Институту (мындан ары Акыйкатчы институту) – мамлекеттик бийликтин атайын статусу бар улуттук укук коргоочу органы, адамдын жана жарандын Кыргыз Республикасынын Конституциясында, ченемдик укуктук актыларында жалпы таанылган принциптер жана эл аралык укуктун ченемдери менен, ошондой эле Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык күчүнө кирген эл аралык келишимдер менен каралган укуктарынын жана эркиндиктеринин сакталышына парламенттик контроль жүргүзөт.

Эркиндигинен ажыратуучу жер – административдик кармоого же камоого алынган, кылмыш жасаганы үчүн шектелип кармалган, кылмыш жасаганына күнөөлөнгөнүнө байланыштуу кайтарууга алынган, соттун өкүмү боюнча эркиндигинен ажыратуу түрүндө жаза чарасын өтөп жаткан жакты кармоо үчүн багытталган жер, аны менен бирге:

- аймактык бөлүмдөрдүн нөөмөттөгү бөлүктөрүндөгү жай жана ички иштер органдарынын атайын кабыл алуучу жайы, убактылуу кармоочу изоляторлор жана тергөө изоляторлору;
- соттук мекемелердин кароолдук жайларын убактылуу кармоо үчүн камералар;
- жатак колониялары, түзөтүү колониялары, тарбиялоочу колониялар, түрмөлөр;
- ички иштер бөлүмүнүн бөлүштүрүүчү-кабыл алуучу жайлары;
- гауптвахталар;
- административдик кармоого алынган жактарды кармоо үчүн чек ара кызмат органынын жайы;
- республиканын ичинде орун которгон жактарды жана баш коргоо жайларын издеген жактарды кабыл алуу жана убактылуу жайгаштыруу пунктулары;

эркиндигин чектөөчү жер – өзүнүн мүнөздөмөсү боюнча эркиндигинен ажыратуучу жер катары классификацияланбаган кандай болбосун жер, анда адам мамлекеттик органдын (кызмат адамынын) тескемеси боюнча же анын буйругу менен жүрөт же жүрө алат, ал жерде өз эрки менен таштап кете албайт, анын ичинде:

- укук коргоо органдарынын жайгашуу орду жана объекттери;
- жашы жетелектерди адаптациялоо жана реабилитациялоо борборлору;
- ички иштер органдарынын, коргоо, улуттук коопсуздук, кылмыш-жаза аткаруу тутумунун жана өзгөчө кырдаалдардын алдын алуу чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аскердик бөлүктөрү;
- психоневрологиялык мекемелер;
- психикалык оорулар, алкоголизм, баңгизат жана токсикомания менен жабыркагандарды мажбурлап дарылоо үчүн мамлекеттик мекемелер;
- карыялар, жашы жетелектер жана ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген жактар үчүн мамлекеттик жана мамлекеттик эмес медико-социалдык мекемелер (карылар үйү, балдар үйү ж.б.);

- тарбиялоонун өзгөчө шарттарына муктаж болгон балдар жана өспүрүмдөр үчүн атайын мекемелер;

Акыйкатчы Аппаратынын кызматкерлери – анын ыйгарым укуктарын ишке ашыруунун жүрүшүндө Акыйкатчынын ишин камсыз кылуучу атайын мамлекеттик кызмат орундарын жана мамлекеттик жарандык кызматкерлердин кызмат орундарын ээлеген жактар. Акыйкатчынын адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин сактоо ишин жүзөгө ашыруу жана камсыз кылуу үчүн Акыйкатчы өзүнүн ыйгарым укуктарды жана функцияларды бөлүштүрүү жөнүндө чечими менен адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо боюнча өзүнчө функцияларды Акыйкатчы аппаратынын кызматкерлерине өткөрүп берүүгө укуктуу;

Кыргыз Республикасында адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоолушуна парламенттик контроль – Акыйкатчынын ушул конституциялык мыйзамдын 3-беренесинде белгиленген субъекттердин ишине иликтөөлөрдү, мониторингдерди, талдоолорду жүргүзүү аркылуу контроль жүргүзүү, тиешелүү чечимдерди, ушул конституциялык мыйзамга ылайык сунуштамаларды кабыл алуу боюнча иши;

мониторинг – адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндиктеринин сакталышы жөнүндө маалыматты тутумдук түрдө чогултуу, байкоо жүргүзүү, белгилөө жана талдоого алуу процессин ишке ашыруу максатында Акыйкатчынын жана Акыйкатчы Аппаратынын кызматкерлеринин эксперттерди, жарандык коомдун өкүлдөрүн, кызыкдар тараптарды тартуу укугу менен иши;

инспекция – Акыйкатчынын жана Акыйкатчы Аппаратынын кызматкерлеринин ченемдик укуктук актылардын, белгиленген эрежелердин, адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндиктеринин сакталыш маселелери боюнча эл аралык стандарттардын талаптарынын шайкештигине контроль жүргүзүү боюнча иши;

Акыйкатчынын жана Акыйкатчы Аппаратынын кызматкерлеринин иликтөөсү - Акыйкатчынын жана Акыйкатчы Аппаратынын кызматкерлеринин адамдын жана жарандын укуктары жана эркиндиктери бузулган белгилери бар жагдайларды аныктоо, аларды жасаганы үчүн күнөөлүү жактарды табуу боюнча ушул конституциялык мыйзам менен каралган иши, алардын жыйынтыктары боюнча бузулган укуктарды жоюу, калыбына келтирүү, адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушуна түрткү берүүчү себептерди жана шарттарды табуу боюнча чаралар көрүлөт.